

Azad İqtisadiyyata Yardım Mərkəzi

2007-ci ilin büdcə investisiyaları: tədqiqat, monitoring
və monitoring üzrə göstərişlər

Müəlliflər:
Zöhrab İsmayılov
Qadir İbrahimli
Alı Rza

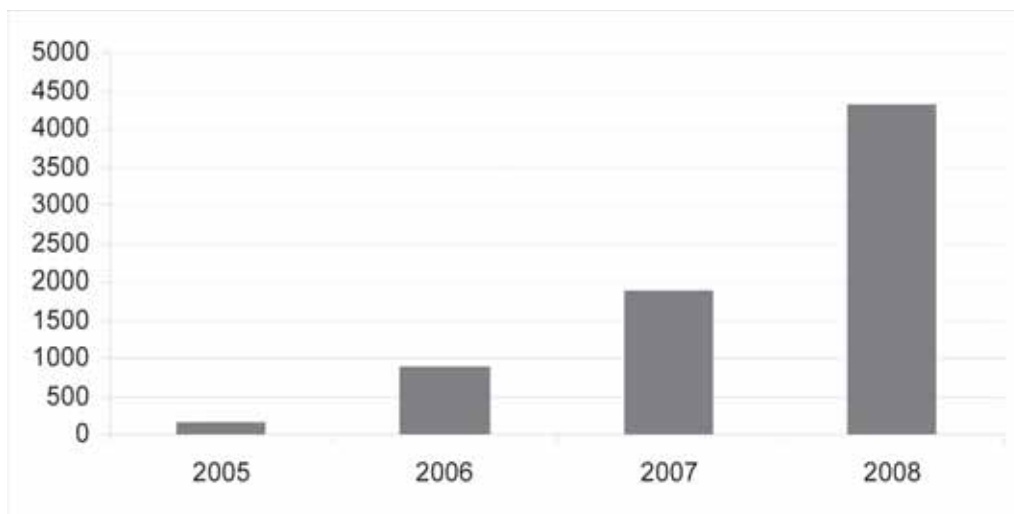
Giriş

Böyük neft dollarlarının Azərbaycana axını artıq realıqdır və hökumət Azərbaycan Dövlət Neft Fondu və dövlət büdcəsi vasitəsilə bu vəsaitləri xərcləməkdədir. Neft gəlirlərinin daha çox cəlb olunduğu istiqamət isə dövlət investisiya xərcləridir. 2007-ci ildə ARDNF-in büdcəsinin 39 %-i və ya 434 681 min manatı, dövlət büdcəsinin isə 30 %-i və ya 1 915 423 min manatı dövlət investisiyalarına ayrılıb.

Dövlət investisiya xərcləri ümumilikdə 2005-ci ildən başlayaraq artmaqdadır və ən böyük artım tempi 2006-cı ilə təsadüf edir (5,5 dəfə). Bu xərclərin büdcədə payına gəldikdə, 2007-ci ildə bu göstərici 31,4% olub, 2008-ci ildə isə 39,1 %-ə çatıb.

2005-2008-ci illərdə dövlət büdcəsindən ayrılmış investisiya xərclərinin həcmi və dinamikası (mln. manatla) Cədvəl 1

Göstəricilər	2005 (icra)	2006 (icra)	2007 (icra)	2008 (proqnoz)
Dövlət əsaslı investisiya xərcləri	159,9	879,6	1902,2	4326,3
Əvvəlki ilə nisbətən artım sürəti (%-lə)	70,8	450,1	116,3	127,4
Yekun büdcə xərclərində payı (%-lə)	7,5	23,2	31,3	39,1

Təbii ki, dövlət investisiya xərclərinin yüksək artım dinamikası ölkə iqtisadiyyatı üçün müəyyən risklər yaradır. Dövlət xərclərinin, həmçinin dövlət investisiya xərclərinin kəskin artımı ilk növbədə inflyasiya meyillərini artırır. 2007-ci il üçün inflyasiya 9 % səviyyəsində proqnozlaşdırılsa da, rəsmi məlumatlara görə, 16,7 %-ə çatdı. Alternativ hesablamalar isə 2007-ci ildə inflyasiya səviyyəsinin daha çox – 28 % olduğunu göstərir. 2007-ci ildə Azərbaycanda yüksək inflyasiya tempinin

bir səbəbi daxili bazarda enerjidaşıyıcıların, xarici bazarda neftin bahalaşması idisə, digər səbəbi də dövlət xərclərinin, o cümlədən dövlət investisiya xərclərinin əsaslandırılmadan kəskin artırılması sayıla bilər.

2007-ci ildə dövlət büdcəsindən investisiya xərclərinə ayrılmış vəsaitlər Nazirlər Kabinetinin 19 fevral 2007-ci il tarixli (№ 42s) və 25 iyun 2007-ci il tarixli (№ 168a) sərəncamları ilə təsdiqlənib. Sərəncamlarda əks olunmuş layihələr adını bildiyimiz və bilmədiyimiz bir çox sahələri əhatə edir və əksəriyyəti müxtəlif tikinti və təmir işlərini nəzərdə tutur.

Belə görünür ki, dövlət investisiya layihələrinin sayının artması və bunun məntiqi davamı kimi büdcə xərclərinin çoxalması gözlənilən sosial-iqtisadi səmərəni vermir. Çünki bir tərəfdən iri məbləğli büdcə xərcləri inflyasiyanı, o biri tərəfdənsə büdcə vəsaitlərindən səmərəsiz istifadə olunması korrupsiyanı qidalandırır. Ən başlıcası isə budur ki, belə layihələrin mütləq əksəriyyəti infrastruktura aid olduğundan iqtisadi sferada pozitiv dəyişikliklərə səbəb olmur. Dövlət investisiya layihələrinin sayının və bu istiqamətdə xərclənən pulların həcmnin artması başqa bir problemi də tam çılpəqlığıyla ortaya qoyur. Bu da layihələrin gerçəkləşməsində şəffaflıq məsələsidir. 2007-ci ilin dövlət büdcəsindən maliyyələşən investisiya layihələrinin sayı 1000-ə çatıb. Təbii ki, bu halda həm dövlət qurumlarının, həm də ictimaiyyətin (qeyri-hökumət təşkilatlarının, kütləvi informasiya vasitələrinin və s.) bu layihələrin gerçəkləşməsinə ictimai nəzarətini təmin etmək, maliyyə axınlarının şəffaflığını qorumaq çox mürəkkəb işdir. Xüsusilə də dövlət qurumlarının buna o qədər də maraqlı olmadığı şəraitdə ictimai nəzarətini təmin etmək olduqca çətinidir. Məsələn, təkə Təhsil Nazirliyinə 300-dən çox investisiya layihəsini reallaşdırmaq üçün 2007-ci ilin dövlət büdcəsindən 89,1 mln. manat vəsait ayrılıb. Təhsil Nazirliyi, demək olar ki, ölkənin bütün regionlarında yeni məktəb tikintisi, məktəblərin əsaslı təmiri və bərpası ilə bağlı layihələr həyata keçirir. Təbii ki, bu halda təhsil sektorunda gerçəkləşən layihələrin monitorinqini aparmaq çətinidir. Eyni sözləri Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin həyata keçirdiyi, sayı 100-ə çatan və demək olar ki, bütün bölgələri əhatə edən layihələri haqda da söyləmək olar.

Dövlət investisiya layihələrinin sayının və bu istiqamətdə xərclənən vəsaitlərin həcmnin artması qanunvericilik sahəsində də bir sıra çatışmazlıqların olduğunu ortaya qoyur. Mövcud praktikada iri məbləğli dövlət satınalmalarının tendersiz, bəzən isə qalibi öncədən bəlli olan tenderlər vasitəsilə həyata keçirilməsi halları çox geniş yayılıb. Ona görə də bu sahədəki qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinə ciddi ehtiyac var. Dövlət investisiya xərclərinin həcmnin sürətlə artdığı bir dövrdə bu investisiyaların prioritetləşməsi, funksional sahələr üzrə tələbata uyğunlaşdırılması, dövlət investisiya layihələrinin hazırlanma prinsipləri və prosedurlarının müəyyənləşməsi, dövlət investisiya layihələrini qiymətləndirmə mexanizmlərinin formalaşması, habelə layihələrin, qoyulmuş məqsədlərə uyğun olaraq səmərəli icra edilməsinə nəzarət mexanizmlərinin yaradılması vacib məsələlərdəndir. Bütün bunlarla yanaşı, dövlət əsaslı investisiya qoyuluşlarının, xüsusilə də dövlət büdcəsinin vəsaitləri hesabına həyata keçirilən investisiya layihələrinin büdcə layihəsində əks

olunması, təsnifatlaşdırılması və Milli Məclisdə müzakirəsi, bu sahədə şəffaflığın artırılması da xüsusi önəm daşıyır.

Hazırda Azərbaycanda dövlət investisiyalarının planlaşdırılması və reallaşdırılmasını tənzimləyən vahid normativ-hüquqi baza yoxdur. Həmçinin Büdcə Məcəlləsinin hazırlanması və dövlət investisiyaları üzrə məsələləri tənzimləyəcək normativ-hüquqi bazanın yaradılması da ildən-ilə saxlanmaqdadır. Bu işə, öz növbəsində, dövlət investisiyalarının planlaşdırılması, dövlət investisiya proqramının hazırlanması və prosesin tənzimlənməsində problemlər yaradır. Başqa tərəfdən, bu sahədəki normativ-hüquqi bazadakı çatışmazlıq və boşluqlar Milli Məclisin dövlət investisiya siyasətinə, eləcə də dövlət investisiyalarının planlaşdırılmasına təsir göstərməsinə, həmçinin dövlət investisiya layihələrinin reallaşmasına parlament nəzarətinin bərqərar edilməsinə mane olur. Beləliklə də hazırda dövlət investisiyaları ilə bağlı normativ-hüquqi bazanın və bu sahədəki mövcud mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi üçün hərtərəfli islahatlara ehtiyac var.

I. Büdcə investisiyalarının təşkilati bölgüsü

2007-ci ilin dövlət büdcəsinin «Dövlət əsaslı investisiya xərcləri» bölməsi üzrə xərclərin təşkilati strukturunun təhlili və əvvəlki illərlə müqayisəsi göstərir ki, bu bölgü ölkənin sosial-iqtisadi durumuna o qədər də adekvat deyil. Investisiyaların böyük əksəriyyəti infrastruktur layihələrinin, sosial obyektlərin və inzibati binaların tikinti və təmiri xərclərinin payına düşür. Birbaşa maddi fayda gətirəcək sahələrə yönəldilən vəsaitlərin ümumi investisiyalarda çəkisi isə 6,8 %-dir. 2007-ci ilin dövlət büdcəsindən maliyyələşən, birbaşa istehsalla və daimi yeni iş yerlərinin yaradılması ilə bağlı layihələr aşağıdakılardır: Gəncə Avtomobil Zavodu (layihənin məbləği 2 mln. manat), Sahibkarlığa Yardım Milli Fondu (74 mln. manat), «Aqrolizing» ASC (37,5 mln. manat), Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyi (16,7 mln. manat) – cəmi 130,2 mln. manat (Cədvəl 2).

Siyahıda elə layihələr var ki, dövlət büdcəsi hesabına onun maliyyələşdirilməsi sadəcə başadüşülən deyil. Məsələn, Gənclər və İdman Nazirliyinin balansında olan və Bakının mərkəzində yerləşən Səadət sarayının bərpası ilə bağlı layihəyə 10 mln. manat vəsait ayrılıb. Saray, faktiki olaraq, özəl şadlıq evi kimi fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, hələ də dövlət mülkiyyətində qalır və bura büdcə vəsaitləri sərflənir. Üstəlik, 2008-ci ilin investisiya büdcəsindən Səadət sarayının bərpası adı altında yenidən 12 mln. manat vəsait ayrılıb. Müqayisə üçün deyək ki, 2007-ci ildə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin balansında olan «Nizami» kinoteatrının binasında təmir-bərpa işləri üçün bundan 11 dəfə az – cəmi 2 mln. manat vəsait ayrılıb. Amma 2007-ci ildə «Nizami» kinoteatrında əsaslı təmir işlərinin aparılması müşahidə edilməyib və bu layihəyə 2008-ci ildə yenidən 3 mln. manat vəsait ayrılıb.

İndi nəzər salacağımız faktlar isə göstərir ki, hökumət investisiya layihələrini maliyyələşdirərkən onların iqtisadi və yaxud sosial səmərəliliyini o qədər də nəzərə almır. 2007-ci ilin investisiya büdcəsindən Xarici İşlər Nazirliyinə 8,8 mln. manat vəsait ayrılıb (Cədvəl 2). Vəsaitin 3 mln. manatı Rumıniyanın paytaxtı Buxarest şəhərində Heydər Əliyev adına parkın salınması və tikintisinə yönəldilib. Təbii ki, «əsaslı investisiya» bölməsinə daxil edilən bu layihənin nə iqtisadi, nə də sosial mahiyyəti var. Yaxud, Bakıda Heydər Əliyev Mərkəzinin tikintisi üçün 2007-ci ilin dövlət büdcəsindən 20 mln. manat ayrılıb. 2008-ci ildə bu layihəyə daha 70 mln. manat investisiya xərci nəzərdə tutulub. Layihə üzrə xərcləmələr 2009-cu ildə də davam edəcək. H.Əliyevin adını daşıyan bir iri saray və bir idman-konsert kompleksi olduğu halda bu mərkəzi sosial və ya iqtisadi cəhətdən nə zəruri edə bilər? Təbii ki, burada söhbət dövlət investisiya xərclərinin səmərəsiz bölüşdürülməsindən gedir.

Dövlət investisiya xərclərinin səmərəsiz bölüşdürülməsi, demək olar ki, yüzlərlə layihədə özünü büruzə verib. Sıradan bir layihəyə nəzər salaq. Sabunçu rayonunun Kürdəxanı qəsəbəsində gölün səviyyəsinin aşağı salınması üçün dövlət büdcəsindən nə az, nə çox – düz 680 min manat ayrılıb (layihənin icrası Fövqəladə Hallar Nazirliyinə həvalə edilib). Ancaq həmin gölün səviyyəsinin aşağı salınması ilə

bağlı əsaslandırılmalar yoxdur, layihənin sosial və iqtisadi əhəmiyyəti izah edilmir.

2007-ci ilin investisiya büdcəsindən bir sıra yerli əhəmiyyətli layihələrə vəsait ayrılıb. Məsələn, Xırdalan şəhərinin Quşçuluq yaşayış massivinin kanalizasiya sisteminin tikintisinə 770 min manat, Daşkəsən şəhərinin su təchizatını yaxşılaşdırmaq üçün 800 min manat ayrılıb. Bu layihələrin hər ikisini «Azərsu» Səhmdar Cəmiyyəti (dövlət şirkəti) gerçəkləşdirir. Aydın deyil ki, yerli əhəmiyyət daşıyan belə layihələrin gerçəkləşməsi niyə bələdiyyələrə həvalə edilmir. Ümumiyyətlə, dövlət investisiya bütçəsinin başlandığı 2006-cı ildən indiyədək bir dövlət investisiya layihəsi də bələdiyyələrə həvalə edilməyib.

Layihələrin siyahısına və ayrılan vəsaitlərin həcminə nəzər yetirdikdə aydın görünür ki, investisiya xərcləri bölüşdürülərkən iqtisadi səmərəlilik əvəzinə naməlum amillər ön plana keçib. Heç cür anlamaq olmur ki, Fövqəladə Hallar Nazirliyinə 78,3 mln. manat vəsait ayrıldığı halda Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinə niyə cəmi 1,5 mln. manat pul ayrılıb. Axı Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin investisiyalara daha çox ehtiyacı var, nəinki Fövqəladə Hallar Nazirliyinin. Ən azı ona görə ki, aqrar sektorda 2 milyon nəfərədək vətəndaş çalışır və bu bölmənin problemləri kifayət qədər çoxdur. Fermerlərin yanacaq təchizatı, gübrələrin alınması, fermerlərə texniki xidmət və başqa məsələlərdə xeyli çatışmazlıq var ki, bunun da əsas səbəblərindən biri və bəlkə də birincisi maliyyə çatışmazlığıdır. Buna baxmayaraq, investisiya xərclərinin bölüşdürülməsində Fövqəladə Hallar Nazirliyinin payı Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə müqayisədə düz 52 dəfə çox olub.

İnvestisiya xərclərinin strukturunda ən anlaşılmayan məqamlardan biri dövlət büdcəsinin əsas donorlarından olan Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinə 3,2 mln. manat vəsaitin ayrılmasıdır. Maliyyə imkanlarına görə ARDNŞ-dən sonra ikinci dövlət təşkilatı olan Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin investisiya büdcəsindən pay alması anlaşılır. Çünki hazırda nazirliyin daxili resursları istənilən investisiya layihəsini maliyyələşdirmək üçün yetərlidir.

İnvestisiya xərclərinin bölüşdürülməsində belə ziddiyyətli məqamlar çoxdur. Kəmiyyət baxımından təhsildən sonra ikinci ən böyük sektor olan (bu bölmədə 150 min nəfərdən çox vətəndaş çalışır) səhiyyəyə 2007-ci ilin dövlət büdcəsindən cəmi 58,4 mln. manat investisiya ayrılıb. Ancaq Gənclər və İdman Nazirliyinə bundan təxminən 10 mln. manat çox – 67,5 mln. manat investisiya yönəldilib. Özü də Gənclər və İdman Nazirliyinin əsas prioritet sahəsi olan idman bölməsi qeyri-büdcə mənbələri hesabına maliyyələşir. Ayrı-ayrı idman federasiyaları öz prezidentləri və ya sponsorları tərəfindən maliyyələşdirilir və nazirlik bu prosesdə iştirak etmir.

Ümumiyyətlə, «dövlət əsaslı investisiya xərcləri» bölməsi üzrə xərclərin təhlili xeyli ziddiyyətli məqamları üzə çıxarır. İnvestisiya layihələrinin sayı həddən artıq çox olduğundan hər birinin izahını vermək, iqtisadi cəhətdən faydalı olub-olmadığını əsaslandırmaq müəyyən çətinliklər yaradır. Bu baxımdan həmin layihələri sahələr, regionlar və başqa göstəricilər üzrə təhlil etmək investisiya büdcəsinin mənzərəsini daha yaxşı təsvir etməyə imkan yaradır.

Cədvəl 2

2005-2007-ci illərdə büdcə investisiyalarının təşkilatlar üzrə bölgüsü (min manat)

No	Dövlət qurumlarının adları	2005	Xüsusi çəkisi, %	2006	Xüsusi çəkisi, %	2007	Xüsusi çəkisi, %
1	Nəqliyyat Nazirliyi	17570,2	10,71	71856,0	8,14	309700,0	16,17
2	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi	875,6	0,53	584,0	0,07	5213,0	0,27
3	Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi	275,8	0,17	600,0	0,07	1500,0	0,08
4	Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Dövlət Baytarlıq Xidməti					1000,0	0,05
5	Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Dövlət Bitki Mühafizə Xidməti					424,0	0,02
6	Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi	1807,8	1,10	6054,0	0,69	60048,0	3,13
7	Səhiyyə Nazirliyi	4060,0	2,48	20477,8	2,32	58390,0	3,05
8	Gənclər və İdman Nazirliyi	3200,0	1,95	13050,0	1,48	67464,0	3,52
9	İqtisadi İnkişaf Nazirliyi	632,6	0,39	3000,0	0,34	15200,0	0,79
10	Maliyyə Nazirliyi	200,0	0,12	1338,0	0,15	9330,0	0,49
11	Vergilər Nazirliyi				0,00	700,0	0,04
12	Xarici İşlər Nazirliyi	3700,0	2,26	5000,0	0,57	8823,0	0,46
13	Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi	738,8	0,45	1385,0	0,16	12460,0	0,65
14	Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi					3185,0	0,17
15	Təhsil Nazirliyi	6811,8	4,15	34643,6	3,93	89100,0	4,65
16	Ədliyyə Nazirliyi	340,0	0,21	2400,0	0,27	15957,0	0,83
17	Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi	250,0	0,15	2700,0	0,31	37000,0	1,93
18	Daxili İşlər Nazirliyi	300,0	0,18	2300,0	0,26	16500,0	0,86
19	Müdafiə Nazirliyi		0,00	1400,0	0,16	16500,0	0,86
20	Fövqəladə Hallar Nazirliyi		0,00	3580,0	0,41	78280,0	4,09

Büdcə xərclərinin monitorinqi

21	Müdafiə Sənayesi Nazirliyi		0,00		0,00	0,00	25204,0	1,32
22	Dövlət Sərhəd Xidməti	600,0	0,37	4600,0	0,52	29000,0	1,51	
24	Baş Dövlət Mühafizə Xidməti	1700,0	1,04	3640,0	0,41	18100,0	0,94	
25	Respublika Baş Prokurorluğu	205,0	0,13	2000,0	0,23	2080,0	0,11	
26	Ali Məhkəmə			3000,0	0,34	14000,0	0,73	
27	Qaçqın və Məcburi Köçkünlərlə İş üzrə Dövlət Komitəsi	372,8	0,23	2733,2	0,31	5597,0	0,29	
28	Dövlət Statistika Komitəsi	100,0	0,06	100,0	0,01	385,0	0,02	
29	Dövlət Əmlakının İdarəedilməsi Komitəsi		0,00	2000,0	0,23	22656,0	1,18	
30	Dini İşlər üzrə Dövlət Komitəsi		0,00		0,00	310,0	0,02	
31	Prezident Aparatının inzibati binası	2000,0	1,22	10000,0	1,13	120900,0	6,31	
32	Nazirlər Kabinetinin inzibati binası	1400,0	0,85	3600,0	0,41	8100,0	0,42	
33	Milli Məclisin inzibati binası	40,0	0,02	2400,0	0,27	14063,0	0,73	
34	Milli Elmlər Akademiyası	2800,0	1,71	1400,0	0,16	6041,0	0,32	
35	Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası		0,00		0,00	70,0	0,00	
36	«AZAL» Dövlət Konserni	5000,0	3,05		0,00	25000,0	1,31	
37	İşğal Olunmuş Ərazilərin Bərpası və Yenidən Qurulması üzrə Dövlət Agentliyi	6975,0	4,25	19700,0	2,23	32084,0	1,68	
38	Ərazilərin Minalardan Temizlənməsi üzrə Milli Agentlik	689,6	0,42	1080,0	0,12	1900,0	0,10	
39	Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyi	610,8	0,37	1292,0	0,15	16724,0	0,87	
40	Bakı Metropoliteni	1970,0	1,20	14444,2	1,64	48752,0	2,55	
41	Dövlət Dəniz Administrasiyası		0,00		0,00	1043,0	0,05	

Büdcə xərclərinin monitorinqi

42	Könüllü Hərbi Vətənpərvərlik Texniki İdman Cəmiyyəti		0,00		0,00	150,0	0,01
43	Səhiyyə Nazirliyi yanında Onkoloji Elmi Mərkəz		0,00		0,00	12650,0	0,66
44	Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri Xidməti		0,00	1500,0	0,17	4500,0	0,23
45	Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi		0,00	400,0	0,05	250,0	0,01
46	Dövlət İncəsənət Akademiyası		0,00		0,00	150,0	0,01
47	Azərbaycan Arxitektura və İnşaat Universiteti		0,00	362,0	0,04	545,0	0,03
48	Bakı Dövlət Universiteti		0,00	600,0	0,07	2500,0	0,13
49	Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti		0,00	400,0	0,05	1500,0	0,08
50	Azərbaycan Texniki Universiteti		0,00	600,0	0,07	600,0	0,03
51	Azərbaycan Tibb Universiteti	120,0	0,07		0,00	600,0	0,03
52	Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyi		0,00		0,00	5000,0	0,26
53	«Azərsu» SC	15071,2	9,19	37333,0	4,23	67290,0	3,51
54	«Meliiorasiya və Su Təsərrüfatı» SC	11249,0	6,86	18423,0	2,09	71703,0	3,74
55	«Azərenerji» SC	6690,0	4,08	272500,0	30,89	116838,0	6,10
56	«Bakielektrikşəbəkə» SC		0,00		0,00	57900,0	3,02
57	«Sumqayıtelektrikşəbəkə» SC		0,00		0,00	7000,0	0,37
58	«Azəriqaz» SC	9850,0	6,01	1000,0	0,11	39053,0	2,04
59	«Azərinstiliktehzizat» SC		0,00	5000,0	0,57	17000,0	0,89
60	«Azəruntelmətrokintini» SC		0,00		0,00	500,0	0,03
61	«Dövlət Teleradio Yayımı» SC		0,00		0,00	14000,0	0,73

62	«Aqrolizinq» SC			0,00			0,00	37500,0	1,96
	Dövlət Teleqraf Agentliyi	120,0	0,07				0,00		
	Milli Arxiv İdarəsi	80,0	0,05				0,00		
	Naxçıvan MR Nazirlər Kabineti	13460,0	8,21				0,00		
63	Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti	360,0	0,22	1800,0	0,20	63940,0	0,20	63940,0	3,34
64	Digər şəhər icra hakimiyyətləri	998,0	0,61	2616,0	0,30	4463,0	0,30	4463,0	0,23
65	Abşeron Rayon İcra Hakimiyyəti			560,0	0,06	2130,2	0,06	2130,2	0,11
66	Digər rayonların icra hakimiyyətləri	1966,0	1,20	10256,0	1,16	20938,0	1,16	20938,0	1,09
67	Milli Bank yanında İpoteka Fondu				0,00	20000,0	0,00	20000,0	1,04
68	Azərbaycan Beynəlxalq Bankı				0,00	20060,0	0,00	20060,0	1,05
69	Layihə-smeta sənədlərinin inkişaf etdirilməsi				0,00	5000,0	0,00	5000,0	0,26
70	«2005-2010-cu illərdə ətraf mühitin yaxşılaşdırılması üzrə Kompleks Tədbirlər Planı»nda nəzərdə tutulmuş obyektlərin layihələşdirilməsi, yenidən qurulması və təmiri				0,00	18500,0	0,00	18500,0	0,97
71	Sahibkarlığa Yardım Milli Fondu				0,00	74000,0	0,00	74000,0	3,86
72	«2006-2008-ci illər üzrə Dövlət Miqrasiya Proqramı» çərçivəsində nəzərdə tutulmuş tədbirlərin icrası				0,00	3000,0	0,00	3000,0	0,16
73	Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsi			124,0	0,01		0,01		
74	Bakı 5 sayılı Klinik Xəstəxana+B35			40,0	0,00		0,00		
75	«Azon» zavodu			100,0	0,01		0,01		
76	Gəncə Avtomobil Zavodu	50,0	0,03	50,0	0,01	2000,0	0,01	2000,0	0,10

77	Bakı Musiqi Akademiyası				100,0	0,01			0,00
78	Dövlət Gömrük Komitəsi				3140,0	0,36		12000,0	0,63
79	Xarici Ölkələrdə Yaşayan Azərbaycanlılarla İş üzrə Dövlət Komitəsi	60,0	0,04		100,0	0,01			
80	Fövqəladə Hallar üzrə Dövlət Komissiyası	4700,0	2,87		4000,0	0,45			
81	Dövlət Miqrasiya Xidməti		0,00			0,00		1000,0	0,05
82	Seysmoloji Xidmət Mərkəzi		0,00			0,00		47,0	0,00
83	Mərkəzi Seçki Komissiyası		0,00			0,00		4500,0	0,23
84	Ehtiyat vəsait		0,00		7638,2	0,87		7833,0	0,41
	Strukturunu açıqlanmamış xərclər	34000,0	20,73		271300,0	30,75			
	Respublika üzrə cəmi	164000,0	100,00		882300,0	100,00		1915423,2	100,00

II. Sahələr üzrə bölgü: məqsəd nədir?

Dövlət investisiya xərclərinin sahələr üzrə bölgüsündə ən çox pay nəqliyyat sektorundur. 2007-ci ilin investisiya büdcəsindən nəqliyyat sektorundakı layihələrin maliyyələşdirilməsinə 389,5 mln. manat vəsait ayrılıb (Cədvəl 3). Bu da cəmi dövlət investisiya xərclərinin 20,3 %-i deməkdir. Əgər nəqliyyat az rentabelli və ya ziyanla işləyən bölmə olsaydı, dövlət investisiyalarının əhəmiyyətli hissəsinin bu sektora yatırılmasını əsaslandırmaq olardı. Ancaq neft sektorunu çıxmaq şərtiylə hazırda ölkədə dinamik inkişafda olan 2 sahə var – rabitə və nəqliyyat. Hər iki bölmədə rentabellik yüksəkdir. Amma 2007-ci ilin büdcəsindən nəqliyyatın daha rentabelli qolu sayılan Dövlət Dəmir Yolu İdarəsinə də 15,3 mln. manat vəsait ayrılıb.

İnvestisiya büdcəsində ikinci ən böyük çəkiyə, nə qədər qəribə olsa da, hüquq-mühafizə sistemi malikdir. Cəmi dövlət investisiya xərclərinin 11,9 %-i və ya 227,5 mln. manatı hüquq-mühafizə sisteminə yönəldilib (Cədvəl 3). Təbii ki, hüquq-mühafizə sisteminə ayrılan pulların iqtisadi səmərəsindən danışmaq artıqdır.

Dövlət investisiya layihələrinin strukturunda üçüncü yeri yanacaq və energetika sektoru tutur. Bu bölməyə 2007-ci ildə 155,9 mln. manat vəsait ayrılıb və bu da cəmi dövlət investisiyalarının 8,3 %-i deməkdir. «Barmek–Azərbaycan» və «Bayvo» şirkətləri ilə müqavilələr ləğv edildikdən və idarəetmə «Azərenerji» ASC, «Bakielektrikşəbəkə» SC və başqa dövlət şirkətlərinə qaytarıldıqdan sonra bu sektorun büdcə asılılığı xeyli artıb. 2007-ci ildə büdcə hesabına «Bakielektrikşəbəkə»yə 27,9 mln., «Sumqayıtelektrikşəbəkə»yə isə 7 mln. manat investisiya yönəldilib. Eyni zamanda «Azərenerji» ASC-yə subsidiyalarla yanaşı, dövlət investisiya qoyuluşları da davam edir. Buna növbəti bölmələrdə toxunulacaq.

Dövlət investisiya xərclərinin strukturunda sonrakı yerdə ali hakimiyyət orqanlarının (Prezidentin İcra Aparatı, Nazirlər Kabineti və Milli Məclis) inzibati binalarının təmiri gəlir. Bu məqsədlə 2007-ci ildə dövlət büdcəsindən 142 mln. manat ayrılıb və bu da cəmi dövlət investisiya xərclərinin 7,4 %-nə bərabərdir. Qeyd edək ki, bu vəsait elmə (6,04 mln. manat), təhsilə (94,3 mln. manat), sosial təminatla (12,4 mln. manat) və ekologiyaya (23,7 mln. manat) yatırılan cəmi investisiyalardan çoxdur (Cədvəl 3).

Ümumiyyətlə, investisiya xərclərinin sahələr üzrə hansı prinsiplər əsasında bölündüyü aydın deyil. Məsələn, ölkə iqtisadiyyatı üçün əsas prioritet sahələr olan sahibkarlıq və kənd təsərrüfatına yatırılan investisiyalar cəmi investisiyaların 6,8 %-ni təşkil edir (Cədvəl 3). Dövlətin investisiya xərclərindən bu məqsədlə 131,2 mln. manat ayrılıb. Bu göstərici nəinki nəqliyyat və ya yanacaq-energetika sektoru ilə, hətta hüquq-mühafizə sisteminə qoyulan vəsaitlə müqayisədə belə azdır.

2007-ci ilin investisiya büdcəsindən ən az pay alanlardan biri elmdir. Elmə 6,04 mln. manat vəsait ayrılıb ki, bu da cəmi investisiyaların strukturunda 0,3 % təşkil edir. Rabitəni nəzərə almasaq (kifayət qədər rentabelli olduğundan bu sahəyə dövlət büdcəsindən investisiya yönəldilməsinə əslində heç ehtiyac yoxdur), sahələr arasında ən az investisiya elmə yatırılıb. O biri tərəfdən isə, elmə yatırılan vəsaitlərin də çoxu təmir-tikinti xərcləridir.

Büdcə xərclərinin monitorinqi

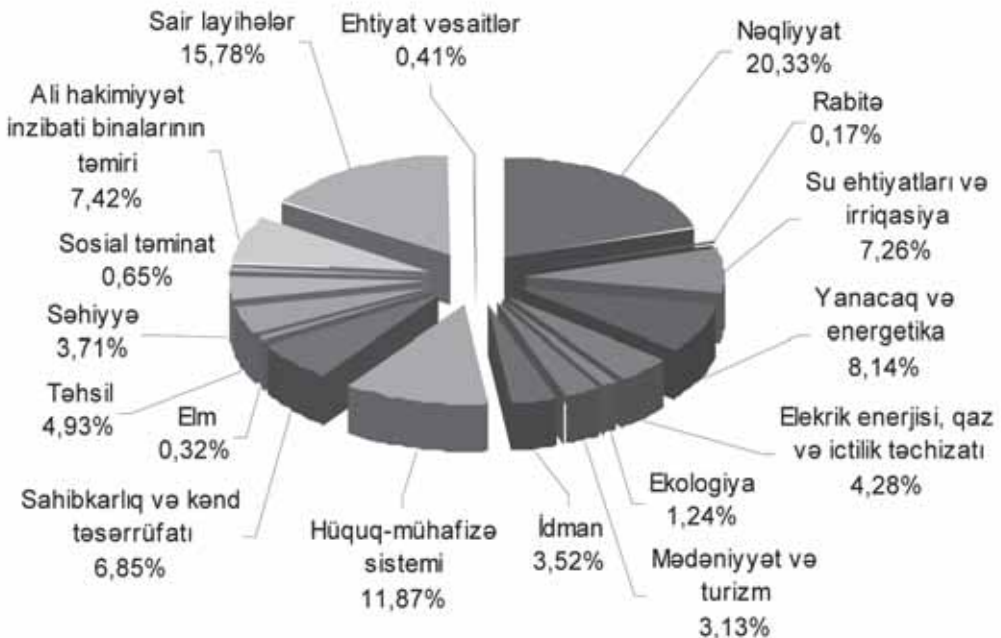
İnvestisiya büdcəsindən ən az pay alan sahələrdən biri də sosial təminat sistemidir. Cəmi investisiyaların ümumi strukturunda sosial təminatın payı 0,6 %-dir (12,5 mln. manat). Sosial təminata ayrılan investisiyalar yalnız elmə və rabitəyə yatırılan vəsaitlərdən çoxdur, qalan bütün sahələrdən isə dəfələrlə azdır. Məsələn, ali hakimiyyət orqanları inzibati binalarının (Prezidentin İcra Aparatı, Nazirlər Kabineti və Milli Məclis) təmirinə ayrılmış investisiyalar bundan 12 dəfə, hüquq-mühafizə sistemində ayrılmış investisiyalar isə 18 dəfə çoxdur.

Dövlət investisiya xərclərindən idmana 67,4 mln. manat vəsait ayrılıb. Cəmi investisiya xərclərinin strukturunda idman xərclərinin xüsusi çəkisi 3,5 faizdir. Hazırda bu sektora investisiyaların yerli federasiyalar tərəfindən yönəldiyini nəzərə alsaq, demək olar ki, investisiya xərclərində idman bölməsinin xüsusi çəkisi kifayət qədər yüksəkdir.

Dövlət investisiya xərclərində səhiyyənin payı elə də çox deyil. 2007-ci ilin büdcə investisiya portfelindən səhiyyəyə cəmi 71,04 mln. manat pay düşüb. Cəmi dövlət investisiyalarının strukturunda səhiyyənin xüsusi çəkisi 3,7 %-dir.

Ümumiyyətlə, dövlət investisiyalarının sahələr üzrə bölgüsünün təhlili göstərir ki, investisiya layihələri müəyyənləşdirilərkən sahənin durumu, ölkə üçün əhəmiyyəti, özünün daxili maliyyə imkanları və başqa kriteriyalar nəzərə alınmayıb. Təhlil həm də onu göstərir ki, Dövlət İnvestisiya Proqramı üzrə vəsaitlər sırf subyektiv, bəzi hallarda isə populist prinsiplərlə bölüşdürülüb. O biri tərəfdən isə layihələrə ayrılmış vəsaitlərin korrupsiyaya uğrama riski böyükdür.

2007-ci ildə büdcə investisiyaların sahələr üzrə payları (%-lə)

Cədvəl 3

2005–2007-ci illərdə büdcə investisiyalarının sahələr üzrə bölgüsü (min manat)

№	Sahələrin adları	2005	Xüsusi çəkisi, %-lə	2006	Xüsusi çəkisi, %-lə	2007	Xüsusi çəkisi, %-lə	Dinamika, 2007/2006, %-lə
1	Nəqliyyat	24540,2	15,0	86300,0	9,8	389495,0	20,33	351,33
2	Rabite					3185,0	0,17	
3	Su ehtiyatları və irriqasiya	26320,0	16,0	55756,0	6,3	138993,0	7,26	149,29
4	Yanacaq və energetika	16540,0	10,1	272500,0	30,9	155891,0	8,14	-42,79
5	Elektrik enerjisi, qaz və ictimai təchizatı			600,0	0,1	81900,0	4,28	13550,00
6	Ekologiya	875,6	0,5	584,0	0,1	23713,0	1,24	3960,45
7	Mədəniyyət və turizm	1807,8	1,1	6054,0	0,7	60048,0	3,13	891,87
8	İdman	3200,0	2,0	13050,0	1,5	67464,0	3,52	416,97
9	Hüquq-mühafizə sistemi	3395,0	2,1	25620,0	2,9	227417,0	11,87	787,65
10	Sahibkarlıq və kənd təsərrüfatı	886,6	0,5	1892,0	0,2	131148,0	6,85	6831,71
11	Elm	2800,0	1,7	1400,0	0,2	6041,0	0,32	331,50
12	Təhsil	6931,8	4,2	36706,0	4,2	94395,0	4,93	157,17
13	Səhiyyə	4060,0	2,5	20518,0	2,3	71040,0	3,71	246,23
14	Sosial təminat	738,8	0,5	1385,0	0,2	12460,0	0,65	799,64
15	Ali hakimiyyət orqanları inzibati binalarının təmiri	3440,0	2,1	16000,0	1,8	142163,0	7,42	788,52
16	Sair layihələr	34464,2	21,0	64996,8	7,4	302237,0	15,78	365,00
17	Ehtiyat vəsaitlər			7638,2	0,9	7833,0	0,41	2,55

18	Strukturunu açıqlanmamış xərclər	34000,0	20,7	271300,0	30,7			
	Cəmi	164000,0	100,0	882300,0	100,0	1915423,0	100,00	117,09

III. Hansı nazirliyin inzibati binası hansından artıqdır?

Dövlət investisiya xərclərinin inzibati binaların tikintisi və təmiri bölməsi üzrə təsnifləşdirilməsi çox maraqlı nəticələr ortaya qoyur. Məlum olur ki, 2007-ci ildə dövlət investisiya xərclərinin nə az, nə çox – düz 351,9 mln. manatı dövlət qurumlarının yerləşdiyi binaların tikintisinə və yaxud təmirinə yönəlib. Təbii ki, çox nəhəng məbləğdir və cəmi dövlət investisiya xərclərinin 18,4 %-ni təşkil edir. Bir çox hallarda bir dövlət qurumunun inzibati binasının təmiri üçün ayrılan pullar bütöv bir sektorun maliyyələşdirilməsi üçün ayrılan vəsaiti üstələyir. Məsələn, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində təmir-bərpa işlərinə dövlət büdcəsindən 37 mln. manat ayrıldığı halda, 3 sektora – rabitə, elm və sosial təminat sistemində bundan 41,3 % az–cəmi 21,5 mln. manat ayrılıb. Fövqəladə Hallar Nazirliyinin inzibati binalarının təmir-bərpa işlərinə 40 mln. manat ayrıldığı halda, ekologiyaya bundan 40 % az–23,7 mln. manat vəsait nəzərdə tutulub.

Bir sıra nazirlik və başqa dövlət qurumları var ki, onların yerləşdiyi inzibati binaların təmir-bərpa işlərinə çəkilən xərclər hesabına bina tikmək olardı. Məsələn, Müdafiə Sənayesi Nazirliyinin inzibati binası üçün 25 mln. manat, Dövlət Sərhəd Xidmətinin inzibati binası üçün 22 mln. manat, Baş Dövlət Mühafizə Xidmətinin inzibati binası üçün 10,8 mln. manat, Maliyyə Nazirliyinin inzibati binası üçün 7,6 mln. manat ayrılıb. Bununla belə, inzibati binaların təmir-tikintisi üzrə xərclərin strukturunu təhlil edərkən o da bəlli olur ki, adları çəkilən qurumlar istisna olmaqla, qalan dövlət qurumlarına inzibati binalarının təmiri üçün çox da böyük olmayan məbləğlər ayrılıb. Məsələn, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin inzibati binasına 600 min manat, Gənclər və İdman Nazirliyinin binasına 530 min manat, Dövlət Statistika Komitəsinin inzibati binasına 385 min manat, Dini İşlər üzrə Dövlət Komitəsinin binasına 310 min manat, Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyinin binasına 250 min manat vəsait ayrılıb.

Burada müqayisə yolu ilə bəzi qənaətlərə gəlmək olar. Necə olur ki, bir dövlət qurumunun binasında təmir-bərpa işlərinə 40 mln. manat, digərinə isə bundan düz 160 dəfə az – 250 min manat ayrılıb?! Əgər binaların böyüklüyündən söhbət gedirsə, Dövlət Statistika Komitəsinin binası Müdafiə Sənayesi Nazirliyinin binasından böyükdür ki, kiçik deyil. Ancaq Statistika Komitəsinə 385 min manat, Müdafiə Sənayesi Nazirliyinə isə bundan 65 dəfə çox – 25 mln. manat vəsait ayrılıb. Başqa bir fakt. Fövqəladə Hallar Nazirliyinin inzibati binalarının təmir-bərpa işlərinə 40 mln. manat ayrıldığı halda, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin inzibati binasının təmir-tikinti işlərinə bundan 67 dəfə az – 600 min manat vəsait ayrılıb. Sadalanan faktları ümumiləşdirib belə qənaətə gəlmək olar ki, dövlət qurumlarının yerləşdiyi inzibati binaların təmir-bərpasına vəsait ayrılarkən faktiki tələb olunan işlər yox, həmin qurumlara rəhbərlik edənlərin şəxsi nüfuzu qiymətləndirilir.

Bir sıra dövlət qurumları var ki, onların təmirinə hər il bir neçə milyon manat “sərf olunur”, amma təmir bitmir ki, bitmir. Məsələn, Xarici İşlər Nazirliyinin inzibati binasının təmirinə 2005-ci ildə 3,7 mln. manat, 2006-cı ildə 4 mln. manat, 2007-

ci ildə isə 5,8 mln. manat vəsait ayrılıb. Yaxud, Baş Dövlət Mühafizə Xidmətinin inzibati binasına 2005-ci ildə 1,7 mln. manat, 2006-cı ildə 3,6 mln. manat, 2007-ci ildə isə 10,8 mln. manat xərclənib. Milli Təhlükəsizlik, Daxili İşlər, Ədliyyə nazirlikləri, Dövlət Sərhəd Xidməti və Baş Prokurorluğun inzibati binası haqqında da eyni sözləri demək olar. Hər il sözügedən qurumların yerləşdiyi inzibati binaların təmir-bərpa xərclərinə bir neçə milyon manat sərf edilir. Eyni zamanda, elə dövlət binaları da var ki, onların təmir-bərpa işlərinə cüzi vəsait ayrılır. Məsələn, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə, Gənclər və İdman Nazirliyinə, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinə, Təhsil Nazirliyinə, Dini İşlər üzrə Dövlət Komitəsinə 2005 və 2006-cı illərdə inzibati binaların təmiri üçün vəsait ayrılmayıb. Bu, bir daha göstərir ki, dövlət büdcəsindən inzibati binalarda təmir-bərpa işlərinə pul ayrılarkən daha çox subyektiv amillər əsas götürülür və belə demək mümkünsə, sırf şəxsi maraqlar önə çəkilir.

Bu bölmə üzrə xərclərin strukturunun təhlili göstərir ki, inzibati binaların təmir-bərpa işləri arasında ən nəhəng layihə Prezidentin İcra Aparatına məxsusdur. Bu məqsədlə 2007-ci ilin dövlət büdcəsindən 97,9 mln. manat vəsait ayrılıb. Bəzi məlumatlara görə, bu məbləğin 80 mln. manatı Zağulbada Prezident Rezidensiyasının tikintisinə yönəldilib. Ümumiyyətlə, Prezidentin İcra Aparatına ayrılan pullar həm məbləğinə, həm də təyinatına görə analoqsuzdur. Ona ayrılan vəsait – 120,9 mln. manat (97,9 mln. manat inzibati binaların təmir-tikintisi, 23 mln. manat nəqliyyat vasitələrinin alınması) 5 ayrı-ayrı sektora qoyulan investisiyadan daha çoxdur – rabitə, ekologiya, elm, səhiyyə və sosial təminat sahələrinə üst-üstə cəmi 116,4 mln. manat vəsait ayrılıb. Ayrı-ayrılıqda götürsək, Prezidentin İcra Aparatı üçün ayrılmış 120,9 mln. manat 300 min işçisi olan təhsil sistemində ayrılan məbləğdən (94,4 mln. manat), elektrik enerjisi, qaz və istilik təchizatına qoyulan dövlət investisiyalarından (82 mln. manat) çoxdur.

2005-2007-ci illərdə büdcə investisiyaları çərçivəsində dövlət qurumlarının inzibati binalarının təmir və tikintisinə ayrılmış vəsaitlər (min manat) Cədvəl 4

№	Dövlət qurumlarının adları	2005	2006	2007	Yekun 2005-2007
1	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi			4417,5	4417,5
2	Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi		600,0	600,0	1200,0
3	Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Dövlət Baytarlıq Xidməti			1000,0	1000,0
4	Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Dövlət Bitki Mühafizə Xidməti			334,0	334,0
5	Gənclər və İdman Nazirliyi			530,0	530,0
6	İqtisadi İnkişaf Nazirliyi	140,0	3000,0	4372,2	7512,2
7	Maliyyə Nazirliyi	200,0	1300,0	7610,0	9110,0
8	Xarici İşlər Nazirliyi	3700,0	4000,0	5823,0	13523,0
9	Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi			2000,0	2000,0
10	Təhsil Nazirliyi			2000,0	2000,0
11	Ədliyyə Nazirliyi	340,0	2400,0	1651,0	4391,0
12	Millî Təhlükəsizlik Nazirliyi	250,0	2700,0	37000,0	39950,0
13	Daxili İşlər Nazirliyi	300,0	2300,0	7000,0	9600,0
14	Müdafiə Nazirliyi			1500,0	1500,0
15	Fövqəladə Hallar Nazirliyi		1000,0	40000,0	41000,0
16	Müdafiə Sənayesi Nazirliyi			25000,0	25000,0
17	Dövlət Sərhəd Xidməti	600,0	4600,0	22000,0	27200,0

Büdcə xərclərinin monitorinqi

18	Baş Dövlət Mühafizə Xidməti	1700,0	3640,0	10800,0	16140,0
19	Respublika Baş Prokurorluğu	205,0	2000,0	2080,0	4285,0
20	Ali Məhkəmə		3000,0	14000,0	17000,0
21	Qaçqın və Məcburi Köçkünlərlə İş üzrə Dövlət Komitəsi		384,0		384,0
22	Dövlət Statistika Komitəsi	100,0	100,0	385,0	585,0
23	Dövlət Əmlakının İdarəedilməsi Komitəsi		2000,0	460,0	2460,0
24	Dini İşlər üzrə Dövlət Komitəsi			310,0	310,0
25	Prezident Aparatının inzibati binaları	2000,0	10000,0	97900,0	109900,0
26	Nazirlər Kabinetinin inzibati binası	1400,0	3600,0	8100,0	13100,0
27	Milli Məclisin inzibati binası	40,0	2400,0	14063,0	16503,0
28	Milli Elmlər Akademiyası		938,0	4500,0	5438,0
29	Könüllü Hərbi Vətənpərvərlik Texniki İdman Cəmiyyəti			150,0	150,0
30	Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestr Xidməti		1500,0	3000,0	4500,0
31	Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi		400,0	250,0	650,0
32	«Dövlət Teleradio Yayımı» SC			4500,0	4500,0
33	Dövlət Teleqraf Agentliyi	120,0			120,0
34	Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsi		124,0		124,0
35	Xarici Ölkələrdə Yaşayan Azərbaycanlılarla İş üzrə Dövlət Komitəsi	60,0	100,0		160,0
36	Dövlət Miqrasiya Xidməti			1000,0	1000,0
37	Mərkəzi Seçki Komissiyası			4500,0	4500,0
	Respublika üzrə cəmi	11155,0	52086,0	328835,7	392076,7

IV. Avtomobil yolları – sonu görünməyən layihələr

Azərbaycanda avtomobil yollarının yenidən qurulması məqsədilə 2007-ci ilin dövlət büdcəsindən 146 milyon 662 min manat vəsait ayrılıb. Bu vəsait hesabına Nəqliyyat Nazirliyi respublikanın müxtəlif ərazilərində 20 layihə həyata keçirib, yaxud keçirməli idi.

2007-ci ildə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuş avtomobil yollarının yenidən qurulması layihələri bunlardır:

1. «Bakı dairəvi avtomobil yolunun tikintisi layihəsi»ndə (21.5 km) Azərbaycan tərəfin payı – 12 mln. manat;

2. «Magistral yollar – II» layihəsində Azərbaycan tərəfin payı – 20 mln. manat;

3. «Əzizbəyov» metro stansiyası dairəsindən H.Əliyev adına Hava Limanına gedən yolun layihələndirilməsi və yenidən qurulması (14 km) – 19 mln. manat;

4. «Ucar–Yevlax avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə (53 km) Azərbaycan tərəfin payı – 7 mln. manat;

5. «Gəncə–Qazax avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə (73 km) Azərbaycan tərəfin payı – 5 mln. manat;

6. «Yevlax–Gəncə və Qazax–Gürcüstan sərhədi avtomobil yollarının reabilitasiyası layihəsi»ndə (cəmi 88 km) Azərbaycan tərəfin payı – 7 mln. manat;

7. «Bakı–Quba–Rusiya dövlət sərhədi avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı – 12 mln. manat;

8. Bakı–Ələt (22-69 km) avtomobil yolu (47 km) – 4 mln. manat;

9. Quba–İspik–Xınalıq avtomobil yolu – 8 mln. manat;

10. Şamaxı–Pirqulu avtomobil yolunun tikintisi (25 km) – 2 mln. 400 min manat;

11. Muğanni–İsmayılı–Qəbələ avtomobil yolunun tikintisi (76 km) – 21 mln. 22 min manat;

12. «Hacıqabul–Kürdəmir avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə (85.6 km) Azərbaycan tərəfin payı – 20 mln. manat;

13. Şəmkir–Gədəbəy avtomobil yolunun yenidən qurulması (45 km) – 4 mln. manat;

14. Ağstafa–Poylu–Gürcüstan avtomobil yolunun tikintisi – 100 min manat;

15. Dəvəçi–Qalaaltı avtomobil yolunun tikintisi – 100 min manat;

16. Oğuz–Xaldan avtomobil yolunun tikintisi – 1 mln. manat;

17. Sabirabad–Padar avtomobil yolunun tikintisi – 100 min manat;

18. Qalaqayın–Aqrobaza avtomobil yolunun tikintisi – 200 min manat;

19. Tovuz–Böyük Qışlaq–Əlibəyli avtomobil yolunun tikintisi – 740 min manat;

20. Qusar–Ənik–Ləzə–Suvar avtomobil yolunun tikintisi – 3 mln. manat.

Bu layihələrdən ümumi dəyəri 74 mln. manat olan aşağıdakı 8 layihənin icrası 2006-cı ildən davam edib:

1. «Bakı dairəvi avtomobil yolunun tikintisi layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı;

2. «Əzizbəyov» metro stansiyası dairəsindən H.Əliyev adına Hava Limanına gedən yol;

3. «Ucar–Yevlax avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı;

4. «Gəncə–Qazax avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı;

5. «Yevlax–Gəncə və Qazax–Gürcüstan sərhədi avtomobil yollarının reabilitasiyası layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı;

6. Bakı–Quba–Rusiya dövlət sərhədi avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı;

7. Bakı–Ələt (22-69 km) avtomobil yolu;

8. Quba–İspik–Xınalıq avtomobil yolu.

Qeyd olunan 8 layihənin icrası üçün 2006-cı ilin dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitə gəlincə, bu məbləğ 23 mln. 866 min manata bərabər olub.

2007-ci ilin dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən avtomobil yolları layihələrindən ümumi dəyəri 128 mln. 400 min manat olan 11 layihə başa çatmamış qalıb və onların həyata keçirilməsi üçün 2008-ci ilin büdcəsindən də vəsait ayrılıb. Həmin layihələr aşağıdakılardır:

1. «Bakı dairəvi avtomobil yolunun tikintisi layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı;

2. «Magistral yollar – II» layihəsində Azərbaycan tərəfin payı;

3. «Əzizbəyov» metro stansiyası dairəsindən H.Əliyev adına Hava Limanına gedən yol;

4. «Ucar–Yevlax avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı;

5. «Yevlax–Gəncə və Qazax–Gürcüstan sərhədi avtomobil yollarının reabilitasiyası layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı;

6. «Bakı–Quba–Rusiya dövlət sərhədi avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı;

7. Bakı–Ələt (22-69 km) avtomobil yolu;

8. Şamaxı–Pirqulu avtomobil yolunun tikintisi;

9. Muğanni–İsmayılı–Qəbələ avtomobil yolunun tikintisi;

10. «Hacıqabul–Kürdəmir avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı;

11. Şəmkir–Gədəbəy avtomobil yolunun yenidən qurulması.

2008-ci ilin dövlət büdcəsindən bu 11 layihənin maliyyələşdirilməsi üçün 225 mln. 620 min manat ayrılıb.

Göründüyü kimi, avtomobil yollarının yenidən qurulması üzrə 6 layihə 2006-cı ildən bəri davam edir. Bu illər ərzində həmin 6 layihəyə ayrılmış büdcə vəsaiti üst-üstə 243 mln. 130 min manata bərabərdir.

Sözgedən layihələrin nümunəsində tək-cə nəzərdə tutulan işlərin vaxt baxımından uzanmasını yox, həm də getdikcə bahalaşmasını görürük. Məsələn, tikintisi üç ildir «davam edən» 47 kilometrlik Bakı–Ələt avtomobil yolu üçün bu illərdə 18.1 mln. manat ayrılıb. Bu isə hər km üçün 385 min manatdan artıq pul deməkdir. Təxminən buna yaxın rəqəmlər Şamaxı–Pirqulu, Muğanni–İsmayılı–Qəbələ avtomobil yollarının tikintisi və Şəmkir–Gədəbəy avtomobil yolunun yenidən qurulması layihələri üzrə hesablamalarda alınır.

2006-2008-ci illərdə büdcənin investisiya xərcləri üzrə eyni avtomobil yolları
üzrə ayrılmış vəsaitlər (min manat)

Cədvəl 5

Layihələrin adı	2006	2007	2008	Yekun 2006- 2008
«Bakı dairəvi avtomobil yolunun tikintisi layihəsi»ndə Azərbaycanın payı	2210	12000	15140	29350
«Magistral yollar – II» layihəsində Azərbaycanın payı		20000	26500	46500
«Əzizbəyov» metrosu dairəsindən H.Əliyev ad. Hava Limanına gedən yol	1000	19000	10000	12000
«Ucar–Yevlax avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycanın payı	1100	7000	13380	21480
«Gəncə–Qazax avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycanın payı	730	5000		6730
«Yevlax–Gəncə və Qazax–Gürcüstan sərhədi avtomobil yollarının reabilitasiyası layihəsi»ndə Azərbaycan tərəfin payı	3800	7000	7900	18700
Bakı–Quba–Rusiya dövlət sərhədi avt. yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycanın payı	5000	12000	18500	35500
Bakı–Ələt (22-69 km) avtomobil yolu	5600	4000	8500	18100
Quba–İspik–Xınalıq avtomobil yolu	4000	8000		12000
Şamaxı–Pirqulu avtomobil yolunun tikintisi		2400	4700	7100
Muğanlı–İsmayılı–Qəbələ avtomobil yolunun tikintisi		21000	2000	13000
«Hacıqabul–Kürdəmir avt. yolunun yenidən qurulması layihəsi»ndə Azərbaycanın payı		20000	19000	39000
Şəmkir–Gədəbəy avtomobil yolunun yenidən qurulması		4000	10000	14000
Cəmi	24440	141400	225620	381460

Yaxud «Əzizbəyov» metro stansiyası dairəsindən aeroporta gedən yolun yenidən qurulmasını götürək. 14 kilometrlik bu yol üçün son üç ildə büdcənin investisiya xərclərindən 120 mln. manat vəsait ayrılıb. Əgər layihə bu il başa çatsa və gələn ilin büdcəsindən bunun üçün əlavə pul tələb olunmasa, yolun bir kilometri təxminən 8.5 mln. manata (10 mln. dollar) başa gələcək.

Onu da qeyd etmək ki, avtomobil yollarının yenidən qurulması layihələri tək-cə dövlət büdcəsi hesabına maliyyələşmir. Hökumət bu məqsədlə beynəlxalq maliyyə institutlarından kreditlər də alır. Rəsmi məlumatlara görə, 2007-ci ildə avtomobil yolları və nəqliyyat üçün 467 mln. manat kredit alınıb ki, bunun da əksər hissəsi avtomobil yollarının yenidən qurulması layihələrinə yönəldilib.

V. İnvestisiya büdcəsinin regional mənzərəsi

Dövlət investisiya xərclərinin iqtisadi regionlar üzrə necə bölüşdürülməsi də maraq doğurur. İlk növbədə ona görə ki, ölkədə Regionların İnkişafı üzrə Dövlət Proqramının həyata keçirildiyi rəsmi təbliğatın əsas komponentlərindən biridir. Üstəlik də, iqtisadi inkişaf göstəricilərinə görə şəriksiz lider olan Bakı ölkə ərazisinin cəmi 3 faizini təşkil edir və nefti nəzərə almasaq, paytaxt təbii resurslar baxımından çox da zəngin deyil. Buna baxmayaraq, hazırda vergi daxilolmalarının təxminən 90 %-i paytaxtın payına düşür. Bu da regionların inkişafdan kənar qalmasının ən bariz göstəricisidir. Bütün bunları nəzərə alıb dövlət investisiya xərclərinin daha çox regionlara yönəldiləcəyini proqnozlaşdırmaq olardı.

Ancaq dövlət investisiyalarının iqtisadi rayonlar üzrə qruplaşdırılması tamamilə fərqli nəticələr ortaya çıxarır. 2007-ci ildə dövlət investisiyalarının 1,55 mlrd. manatı Bakı üçün nəzərdə tutulub. Bu, ümumi dövlət investisiya xərclərinin 55,2 %-i deməkdir. Bundan başqa, 2007-ci il üzrə cəmi dövlət investisiya xərclərinin 529,1 mln. manatı və ya 27,6 %-i respublika əhəmiyyətli layihələrə yönəldilib. Beləliklə, cəmi investisiyaların yalnız 329 mln. manatı və ya 17,2 %-i qalan 10 region (Abşeron, Gəncə–Qazax, Şəki–Zaqatala, Lənkəran–Astara, Quba–Xaçmaz, Aran, Yuxarı Qarabağ, Kəlbəcər–Laçın, Dağlıq Şirvan və Naxçıvan iqtisadi rayonları) arasında paylaşıdırılıb.

Təbii ki, dövlət investisiyalarının regionlar üzrə belə qeyri-bərabər bölgüsü paytaxtın daha da önə çıxmasına səbəb olmalıydı. Özü də bu tendensiya təkə 2007-ci il üçün deyil, həm də 2005 və 2006-cı illər üçün xarakterikdir. Ən acınacaqlısı da odur ki, bu tendensiya ilbəil pisləşməyə doğru gedir. 2005-ci ildə cəmi investisiyaların 33 %-i və yaxud 43,9 mln. manatı iqtisadi rayonların payına düşmüşdü. 2006-cı ildə isə regionlara cəmi investisiyaların 27 %-i və yaxud 167 mln. manatı ayrılmışdı. 2007-ci ildə regionlara 329 mln. manat və ya cəmi investisiyaların 17,2 %-i nəzərdə tutulub. Açıq-aşkar görünür ki, iqtisadi rayonlara qoyulan investisiyalar hər il kəmiyyət baxımından artsa da, ümumi strukturda xüsusi çəkisi azalmağa doğru gedir.

Ayrı-ayrı iqtisadi rayonlara yönəldilən dövlət investisiyalarının həcmələrinin müqayisəli təhlili göstərir ki, dövlət investisiya siyasətində iqtisadi rayonların paytaxtla rəqabət aparacaq səviyyədə inkişafındakı maraq ifadə olunmur. Məsələn, 2007-ci ildə büdcədən Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonuna (Ağsu, İsmayilli, Qobustan və Şamaxı rayonları) cəmi 12,7 mln. manat investisiya ayrılıb. Təsəvvür edin ki, bütöv bir iqtisadi rayona qoyulan investisiyaların həcmi adi bir dövlət qurumunun, məsələn, Dövlət Sərhəd Xidmətinin inzibati binasının təmir-bərpa işlərinə çəkilən xərcdən (22 mln. manat) təxminən 2 dəfə azdır. 2007-ci ildə investisiya büdcəsindən, ölkə əhalisinin təxminən 15-20 %-nin yaşadığı Gəncə–Qazax iqtisadi rayonuna (Ağstafa, Daşkəsən, Gədəbəy, Goranboy, Xanlar, Qazax, Samux, Şəmkir və Tovuz rayonları, Gəncə və Naftalan şəhərləri) cəmi 57,3 mln. manat vəsait qoyuluşu nəzərdə tutulub. Bu göstərici 2005-ci ildə 9,4, 2006-cı ildə isə 18,2

mln. manat olub. Kəmiyyət baxımından əvvəlki illərlə müqayisədə bölgəyə ayrılan büdcə investisiyalarının həcmi artsa da, son göstərici Bakıda inşa edilən yolötürücü qovşaqların yalnız biri (məsələn, «Əzizbəyov» dairəsi və ya «Ramstore» dairəsində) ilə müqayisədə təxminən 2 dəfə azdır.

Regionlar arasında ən çox investisiya 18 rayonun (Ağcabədi, Ağdaş, Beyləqan, Bərdə, Biləsuvar, Göyçay, Hacıqabul, İmişli, Kürdəmir, Neftçala, Saatlı, Sabirabad, Salyan, Ucar və Zərdab rayonları, Əli Bayramlı, Mingəçevir və Yevlax şəhərləri) daxil olduğu Aran iqtisadi rayonuna yönəldilib. 2005-ci ildə dövlət investisiya proqramı çərçivəsində bölgəyə 7,9 mln. manat, 2006-cı ildə isə 22,3 mln. manat ayrılıb. 2007-ci ildə bu rayona 102 mln. manat və ya cəmi investisiyaların 5,3 %-nin yatırılması nəzərdə tutulub. Kəmiyyət baxımından bu bölgəyə daha çox büdcə investisiyası ayrılrsa da, hər bir inzibati ərazi vahidinə düşən vəsaitin orta həcmi 5,67 mln. manat olub ki, bu da Bakıda «nüfuzlu» inzibati binaların təmirinə ayrılmış vəsaitlərlə müqayisədə dəfələrlə azdır.

Əhalinin kompakt yaşadığı Abşeron iqtisadi rayonuna (Abşeron və Xızı rayonları, Sumqayıt şəhəri) 2007-ci ilin büdcə investisiyalarından 31,7 mln. manat (1,6%) pay düşüb. 2005-ci ildə bu göstərici 6,9 mln., 2006-cı ildə isə 9,5 mln. manat olub.

2007-ci il investisiya büdcəsindən Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonuna (Ağdam, Tərtər, Xocavənd, Xocalı, Şuşa, Cəbrayıl, Füzuli rayonları və Xankəndi şəhəri) 3,7 mln. manat pay düşüb. 2005-ci ildə bu bölgəyə ümumiyyətlə büdcə investisiyası qoyulmayıb. 2006-cı ildə isə bu bölgəyə 1,3 mln. manat ayrılıb.

Regionlar üzrə dövlət investisiyalarının bölgüsündə bir sıra məqamlar diqqəti çəkir. Məsələn, 2007-ci ildə işğal altında olan Laçın rayonunun icra hakimiyyətinin inzibati binasının tikintisi üçün 180 min manat ayrılıb. İşğal altında olan rayonun icra hakimiyyətinin inzibati binasının tikintisinə vəsait ayrılması və binanın harada inşa olunması maraqlıdır. Ümumilikdə işğal altında olan Kəlbəcər–Laçın iqtisadi rayonuna (Kəlbəcər, Laçın, Qubadlı və Zəngilan rayonları) 680 min manat vəsait ayrılıb. Və bunlar da eyni qəbildən olan xərclərdir.

Dövlət investisiya xərclərindən ən az fayda görən region isə Naxçıvan Muxtar Respublikasıdır. Azərbaycanın qalan ərazisi ilə quru əlaqəsi olmayan, 16 ildən çoxdur blokada şəraitində yaşayan Naxçıvan MR-ə 2007-ci ildə cəmi 600 min manat büdcə investisiyası ayrılıb. Özü də hansısa əməktutumlu sahənin və yaxud ciddi sosial layihənin maliyyələşdirilməsinə yox, Şərur rayonunda idman kompleksinin tikintisi üçün. Bundan başqa, Naxçıvan MR yeganə bölgədir ki, buraya qoyulan dövlət investisiya xərcləri ilbəil azalır. 2006-cı ildə bölgəyə 724 min manat, 2005-ci ildə isə 13,5 mln. manat dövlət sərmayəsi yatırılıb.

2005-2007-ci illərdə büdcə investisiyalarının iqtisadi rayonlar üzrə bölgüsü (min manat) Cədvəl 6

No	İqtisadi rayonların adları	2005	Xüsusi çəkisi, %-lə	2006	Xüsusi çəkisi, %-lə	2007	Xüsusi çəkisi, %-lə	Dinamika, 2007/2006, %-lə
1	Bakı	43453,0	26,50	436044,0	49,42	1057223,0	55,20	142,46
2	Abşeron iqtisadi rayonu	6918,0	4,22	9519,0	1,08	31711,0	1,66	233,13
3	Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu	9419,0	5,74	18277,0	2,07	57235,0	2,99	213,15
4	Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu	1390,0	0,85	11336,0	1,28	42271,0	2,21	272,89
5	Lenkeran iqtisadi rayonu	3230,0	1,97	14875,0	1,69	41793,0	2,18	180,96
6	Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu	670,0	0,41	11789,0	1,34	35965,0	1,88	205,07
7	Aran iqtisadi rayonu	7976,0	4,86	22360,0	2,53	102531,0	5,35	358,55
8	Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu			1327,0	0,15	3764,0	0,20	183,65
9	Kelbəcər-Laçın iqtisadi rayonu			250,0	0,03	680,0	0,04	172,00
10	Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu	797,0	0,49	4932,0	0,56	12701,0	0,66	157,52
11	Naxçıvan iqtisadi rayonu	13560,0	8,27	724,0	0,08	600,0	0,03	-17,13
12	Respublika əhəmiyyətli layihələr	42587,0	25,97	71928,8	8,15	521116,0	27,21	624,49
13	Ehtiyat vəsaitlər			7638,2	0,87	7833,0	0,41	
14	Strukturunu açılmamış xərclər	34000,0	20,73	271300,0	30,75			
	Cəmi	164000,0	100,00	882300,0	100,00	1915423,0	100,00	117,09

VI. Büdcəyə çoxlu borcları olan dövlət şirkətlərinə əlavə yatırımlar

Dövlət investisiya xərclərinin konkret sahələr üzrə təhlili zamanı başqa bir maraqlı məqam da iri dövlət vergi ödəyicilərinin («Azərenerji» ASC, «Azərkimya» Dövlət Şirkəti, «Azərsu» ASC, «AzAL» Dövlət Konserni, Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi, Dövlət Dəmir Yolu İdarəsi, Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi, ARDNŞ və «Azəriqaz» QSC) dövlət büdcəsinə borcları və büdcə investisiyaları çərçivəsində aldıkları vəsaitlərlə bağlıdır. Hesablama Palatasının 2005 və 2006-cı illərdə dövlət büdcəsinin icrası haqqında hazırladığı rəyə görə, 9 ən iri dövlət vergi ödəyicisinin büdcəyə borcu 2005-ci ildə 568,8 mln. manat, 2006-cı ildə isə 1 milyard 439,2 mln. manata çatıb. Bu dövlət nəhənglərinin, ARDNŞ və «Azərkimya» istisna olmaqla, investisiya büdcəsindən aldıkları vəsait isə 2005-ci ildə 36,3 mln. manat, 2006-cı ildə 311,3 mln. manat, 2007-ci ildə 256,8 mln. manat olub (Cədvəl 6). Bu şirkətlər dövlət büdcəsinə borclarını ödəmədikləri halda son 3 ildə dövlət investisiyaları hesabına 604,2 mln. manat yatırım əldə ediblər.

Beləliklə, aydın olur ki, 9 iri dövlət müəssisəsindən 7-si böyük gəlirlər əldə etməsinə və buna uyğun olaraq daxili investisiya imkanları qazanmasına baxmayaraq, büdcə investisiyalarından da faydalanır. Xüsusən Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinə, Dəmir Yolu İdarəsinə, «AzAL» Dövlət Konsernininə büdcə investisiyalarının ayrılmasına hər hansı izahat vermək mümkün deyil. Məsələ bundadır ki, son illər 3 sahə (rabitə, tikinti və nəqliyyat) dinamik inkişaf edib. Bu sahələr arasında liderlik rabitə sektoruna məxsusdur. Rabitə qeyri-neft sektoru arasında ən rentabelli və dinamik inkişafda olan sahədir. Bu sektora investisiya yatırımları da kifayət qədərdir – həm daxili, həm də xarici mənbələr hesabına rabitəyə kifayət qədər sərmayə qoyulub və yeganə sahələrdən biridir ki, burada investisiya ehtiyacı minimuma enib. Bununla belə, 2007-ci ildə rabitə sektoruna dövlət büdcəsindən 3,185 mln. manat investisiya ayrılıb. Ən maraqlısı isə budur ki, 2006-cı ilin yekunlarına görə, Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin dövlət büdcəsinə 10,3 mln. manat borcu olub. Yaxud da «AzAL» Dövlət Konsernini götürək. Bu müəssisə beynəlxalq yük və sərnişin daşımalarını həyata keçirir və rentabelli fəaliyyət göstərir. Buna baxmayaraq, 2006-cı ilin yekunlarına görə dövlət büdcəsinə 82,8 mln. manat borcu yaranıb. Büdcəyə böyük məbləğdə borcu olmasına baxmayaraq, 2007-ci ildə investisiya büdcəsindən 25 mln. manat sərmayə əldə edib. Eyni zamanda dəmiryolçular 2006-cı ilin yekunlarına görə dövlət büdcəsinə 35,8 mln. manat borclu qalıblar. Buna baxmayaraq, 2007-ci ilin investisiya büdcəsindən 15,3 mln. manat vəsait əldə ediblər.

Həm 2007-ci ildə, həm də ondan əvvəlki və sonrakı illərdə hökumətin investisiya siyasətində bir xətt açıq-aşkar görünməkdədir: səmərəliliyindən və perspektivindən asılı olmayaraq dövlət şirkətlərinə böyük vəsaitlər yönəldilir. Büdcə investisiyalarından böyük vəsait alan dövlət şirkətlərinin bir çoxu vaxtilə özəlləşdirməyə hazırlanan müəssisələrdir. İndisə belə görünür ki, bu müəssisələr öz yerlərini dövlət sektorunda «möhkəmləndirməkdədir». İri vergi ödəyicilərinə,

məsələn, «Azərsu» ASC, «Azəriqaz» ASC və «Azərenerji» QSC-yə yönələn dövlət investisiyalarının ilbəil artımı isə nəinki səmərəli sayıla bilər, əksinə, bu, dövlət şirkətlərinin sağlamlaşdırılmasına mane olan faktorlardan biridir. Bu müəssisələr nəhəng dövriyyələrinə və gəlirlə işləmələrinə baxmayaraq, həm dövlət büdcəsi qarşısında öhdəliklərini tam yerinə yetirmirlər, həm də investisiya xərcləri çərçivəsində vəsait əldə edirlər. Son 2 ildə «Azəriqaz»da tariflər 6,8 dəfə, «Azərenerji» və «Azərsu»da 3 dəfə artıb. Bununla belə, bu dövlət şirkətlərinin xidmət keyfiyyətləri dəyişmişdir.

Onu da qeyd edək ki, dövlət investisiya layihələrinin sifarişçilərinin ya dövlət qurumu, ya da dövlət şirkəti olması iqtisadiyyatda dövlətin rolunun daha da hegemonlaşdırılmasını xarakterizə edə biləcək bir göstərici sayılmalıdır. Məsələ bundadır ki, son 4 ildə reallaşan dövlət investisiya layihələrinin sifarişçiləri sırasında nə bələdiyyə orqanı, nə də özəl bir müəssisə var. Düzdür, özəl sektorun bu layihələrdən podratçı, subpodratçı kimi, həmçinin sahibkarlığa və kənd təsərrüfatına ayrılan kreditlər vasitəsilə faydalanmaq imkanları var. Ancaq nəzərə aldıqda ki, layihələrin əksəriyyətinin podratçı və subpodratçıları tenderdən kənar müəyyən olunur, eləcə də sahibkarlığa və kənd təsərrüfatına dövlət kreditlərinin verilməsində şəffaflıq çatışmır, – bu imkanların çox aşağı olduğu görünür. Bələdiyyə qurumlarının isə ümumiyyətlə bu prosesdən kənar qalması hökumətin yerli özünüidarəetmə institutlarının inkişafında maraqlı olmadığına göstəricisi sayıla bilər.

İri vergi ödəyicilərinin vergi borcları və 2005-2007-ci illərdə büdcə investisiyaları çərçivəsində aldığı vəsait
(min manat) Cədvəl 7

Nö	İri vergi ödəyicilərinin adları	2005-ci il üzrə vergi borcları	2005-ci il DİP üzrə aldığı vəsait	2006-cı il üzrə vergi borcları	2006-cı il DİP üzrə aldığı vəsait	2007-ci il DİP üzrə aldığı vəsait
1	«Azərenerji» SC	111700	6690	247212	272500	106838
2	«Azərkimya» Dövlət Şirkəti	37440		38838		
3	«Azərsu» SC	9480	15071,2	38502	37333	67290
4	«AZAL» DK	27900	5000	82805		25000
5	Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi	5000		6565		
6	Dövlət Demir Yolu İdarəsi	8180		35833	400	15350
7	Rəbətə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi	2240		10316		3185
8	ARDNŞ	351920		852350		
9	«Azəriqaz» SC	15020	9580	126696	1000	39053
	Cəmi	568880	36341,2	1439118	311233	256716

VII. Dövlət investisiya xərclərinin icrası

2007-ci ilin dövlət büdcəsinin dövlət əsaslı investisiya qoyuluşları 99,1 % icra olunaraq 1902,2 mln. manat təşkil edib ki, bu da əvvəlki ilə müqayisədə 2,2 dəfə çoxdur. İstifadə olunmuş vəsaitlərin 49,2 %-i infrastruktur layihələrinin, 21,3 %-i sosialyönlü obyektlərin təmir-tikintisi, bərpa və yenidən qurulması tədbirlərinin, 10,2 %-i hüquq-mühafizə orqanlarının, 19,3%-i isə başqa layihələrin payına düşür.

2006-cı ilə müqayisədə dövlət investisiya xərclərinin sahələr üzrə dinamikasına gəldikdə isə, burada göstəricilər bir-birindən kəskin fərqlənir. Məsələn, infrastruktur layihələri üzrə kommunal təsərrüfat sahəsinə investisiya qoyuluşu 45 %, ekoloji tədbirlərə 15 dəfə artıb, energetika və sənayeyə yatırımlar isə əksinə, 23 % azalıb. Eyni qeyri-proporsional dinamika sosial obyektlərin təmir-tikinti xərcləri üzrə də müşahidə olunub. 2006-cı ilə müqayisədə səhiyyə obyektlərinə dövlət investisiyaları 2,9 dəfə artıbsa, mədəniyyət ocaqları üzrə bu artım göstəricisi 6,4 dəfə olub. Başqa bir müqayisə: 2007-ci ildə ekoloji tədbirlər üçün ayrılmış vəsaitlərin 79,9%-i, kənd təsərrüfatına ayrılmış vəsaitlərin 96%-i istifadə olunduğu halda, hüquq-mühafizə orqanları üzrə bu göstərici 104,7% təşkil edib.

2007-ci ildə büdcə investisiyalarının 140,5 mln. manatı istehsal, 28,1 mln. manatı xidmət, 75,5 mln. manatı isə dövlət müəssisələrinin nizamnamə kapitalının artırılmasına yönəlib (cəmi 12,8%). Qalan vəsaitlər (87,2%) maddi fayda gətirməyəcək sahələrə yönəlib ki, bu da dövlət investisiyalarının multiplikativ effektinin aşağı səviyyədə olacağını göstərir.

Büdcə investisiyalarının reallaşmasında başqa bir problemi isə layihələrin mühüm hissəsinin proqram əsasının olmamasıdır. 2007-ci ildə dövlət əsaslı investisiya qoyuluşları bölməsindən xərclənən vəsaitlərin yalnız 509 mln. manatı (26,8%) proqram əsaslı layihələrə yönəlib. Qalan 73,2% vəsaitin proqram əsası olmadan xərclənməsi bu vəsaitlərin səmərəsiz istifadəsinə və korrupsiyaya uğramasına yol açır. Eyni zamanda, proqram əsası (deməli məqsədi) olmayan təmir-tikinti işlərinin büdcə investisiyaları planına daxil edilməsi büdcə qanunvericiliyi ilə ziddiyyət təşkil edir. Həmçinin proqram əsası olmayan layihələrin icrasında ciddi problemlər yaranır və onların bir qismi yarımçıq qalır.

Bundan başqa, 2007-ci il dövlət əsaslı investisiya xərclərinin istifadəsi zamanı aşağıdakı nöqsanlara və qanun pozuntularına yol verilib:

- bir çox layihələrin smeta sənədləri tam hazır olmadan, həmçinin layihə-smeta sənədləri ekspertizadan keçirilmədən büdcədən ayrılmış vəsaitlər podratçı şirkətlərin hesablarına köçürülüb;
- bir çox layihələrin icrası zamanı sifarişçi dövlət qurumları tikinti və təmir işlərini, həmçinin avadanlıq alınmasını tender keçirilmədən aparıblar ki, bu da «Dövlət satınalmaları haqqında» qanuna ziddir;
- bir çox layihələr üzrə qiymətlər vəsaitlər ayrılmamışdan əvvəl yüksək göstərilib ki, bu da layihələrin dəyərinin şişməsinə gətirib çıxarıb;
- bir sıra sifarişçi dövlət qurumları malların və xidmətlərin dəyərini

artıq göstərməklə podratçılara artıq vəsait ödəyiblər, həmçinin debitor borcları yaradıblar. Məsələn, 2007-ci ildə Səhiyyə Nazirliyinə ayrılmış investisiyaların 14,7%-i, Dövlət Sərhəd Xidmətinə ayrılmış investisiyaların isə 29,2%-i debitor borcları adı altında podratçılara ödənilib. Ümumiyyətlə isə, cari ilin əvvəlinə 183,9 mln. manat vəsait debitor borcu kimi podratçıların hesabına köçürülüb.

Cədvəl 8 2007-ci ildə büdcədən ayrılmış investisiyaların sahələr üzrə strukturu və icra səviyyəsi (min manat)

Əsas istiqamətlər	2006, icra	2007, qanun	2007, icra	Xüsusi çəkisi, %-lə	İcra səviyyəsi, %-lə
I. İnfrastruktur	578 402,7	952 505,0	935 447,2	49,2	98,2
Nəqliyyat	215 423,1	418 360,0	422 345,5	22,2	101,0
Kommunal	56 783,2	85 580,0	82 102,8	4,3	95,9
Su ehtiyatları	25 473,9	71 423,0	70 203,0	3,7	98,3
Energetika və sənaye	277 810,0	222 791,0	213 794,4	11,2	96,0
Ekologiya	1 250,1	23 713,0	18 949,0	1,0	79,9
Kənd təsərrüfatı	1 662,4	56 648,0	54 397,1	2,9	96,0
Sahibkarlıq	–	74 000,0	73 655,4	3,9	99,5
II. Sosialyönümlü layihələr (təmir-tikinti, bərpa və yenidənqurma işləri)	121 999,2	402 081,0	404 954,4	21,3	100,7
Təhsil obyektləri	43 387,7	98 775,0	92 729,0	4,9	93,9
Səhiyyə obyektləri	24 172,6	58 790,0	72 018,5	3,8	122,5
Əlillər və şəhid ailələri üçün obyektlər	11 345,0	19 521,0	18 723,6	1,0	95,9
Mədəniyyət obyektləri	12 004,0	72 598,0	77 879,5	4,1	107,3
İdman obyektləri	14 360,0	57 964,0	57 487,6	3,0	99,2
Çağqın və məcburi köçkünlərin sosial yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılmasına dair tədbirlər	1 284,2	5 597,0	3 976,7	0,2	71,1
Digər sosial istiqamətlər	15 445,7	88 836,0	82 139,5	4,3	92,5
III. Müdafiə və hüquq-mühafizə orqanları	56 330,0	185 741,0	194 481,1	10,2	104,7
IV. Ərazilərin bərpası, yenidən qurulması və fəvqəladə halların aradan qaldırılması tədbirləri	73 785,7	108 364,0	107 236,9	5,6	99,0
V. Digər layihələr	47 720,6	266 732,0	260 108,5	13,7	97,5
CƏMİ	879 638,2	1 915 423,0	1 902 228,1	100,0	99,3

VIII. Bakı şəhərində inşa edilən yol qovşaqları və piyada keçidi layihələrinin monitorinqi

Paytaxtda yol qovşaqlarının və piyada keçidlərinin tikintisi Azərbaycan Prezidentinin «Bakı şəhərində nəqliyyat sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə 2006-2007-ci illər üçün Tədbirlər Planının təsdiq edilməsi haqqında» sərəncamına əsaslanır (2 fevral 2006-cı il). Həmin sərəncama uyğun olaraq ümumi layihə dəyəri 148,9 mln. manat olan 9 yol qovşağının və 7 yeraltı piyada keçidinin layihələşdirilməsi və inşasına başlanıb. Bu məqsədlə 2006-cı ilin dövlət büdcəsinin dövlət əsaslı investisiya xərcləri çərçivəsində 2006-cı ildə 18 mln. manat, 2007-ci ildə 119,026 mln. manat, 2008-ci ildə 164,4 mln. manat vəsait ayrılıb. Bundan başqa, 2006-cı ildə, ilin ortasında dövlət büdcəsinə edilən əlavələrdən sonra yol qovşaqlarının və piyada keçidlərinin tikintisinə əlavə vəsait ayrılıb. Lakin bu vəsaitin həcmi barədə məlumat əldə etmək mümkün olmayıb. Onu da qeyd edək ki, yol qovşaqları və piyada keçidlərinin tikintisi üçün büdcədən sərf olunacaq vəsaitlərin həcminin əvvəlcədən nəzərdə tutulan smeta dəyəri ilə müqayisədə 3 dəfə çox olacağı gözlənilir. Maraqlıdır ki, 2006 və 2007-ci illərdə tikintisi başa çatmış yol qovşaqları və piyada keçidlərinin tikintisi və mühəndis xətlərinin köçürülməsi adı altında 2008-ci ilin dövlət əsaslı investisiya xərcləri çərçivəsində də vəsait ayrılıb.

Monitorinq Bakı şəhərində 2006-2007-ci illərdə inşa olunan, həmçinin 2008-ci ildə tikintisi davam edən 9 yol qovşağını və 5 yeraltı piyada keçidini əhatə edib. Monitorinq iki istiqamət üzrə aparılıb:

- 1) Yol qovşaqları və piyada keçidlərinin layihəyə uyğunluğunun monitorinqi və qiymətləndirilməsi;
- 2) İstifadəyə verilmiş yol qovşaqları və piyada keçidləri layihələrinin səmərəlilik üzrə monitorinqi və qiymətləndirilməsi.

Birinci monitorinq istiqaməti üzrə yol qovşaqları və piyada keçidləri üzrə layihə məlumatları toplanıb və onlar icra göstəriciləri ilə müqayisə edilib. Bu istiqamət üzrə tədqiqat, informasiya sorğusu, müşahidə və fotoçəkiliş üsullarından istifadə edilib. Həmçinin müqayisə və nəticələr əsasında qənaətlər hazırlanıb. Əldə edilmiş nəticələrdə diqqət daha çox maliyyə vəsaitlərinin ayrılmasına və istifadəsinə yönəlib (Cədvəl 9 və 10).

İkinci monitorinq istiqamətində layihələrin səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün bir-biri ilə əlaqəli olan iki yol qovşağı və bir yeraltı keçid seçilib və xronometraj aparılıb. Xronometraj nəticəsində avtomobillərin yol qovşaqlarından və piyadaların yeraltı keçiddən istifadə səviyyəsi aydınlaşdırılıb (Cədvəl 11 və 12).

2006-2007-ci illərdə Bakı şəhərində inşa edilən yol qovşaqlarının layihəyə uyğunluğunun monitorinqi üzrə nəticələr
Cədvəl 9

Layihənin adı	Layihə barədə ümumi məlumatlar	Layihə və icra məlumatlarının müqayisəsindən çıxan nəticələr	Qənaətlər
1. H.Əliyev və Z.Bünyadov prospektlərinin kəsişməsi («Əzizbəyov» dairəsi).	Körpünün ümumi uzunluğu – 2600 m o cümlədən: – 4 cərgəli hərəkət üçün – 500 m – 2 cərgəli hərəkət üçün – 460 m – 1 cərgəli hərəkət üçün – 1640 m İstinad divarları – 540 m Dördmərtəbəli avtovağzal və ticarət mərkəzi – 1 ədəd Avtopavilyon – 4 ədəd Layihəçi şirkət – «Texnomost» LM Podratçı – «Azərkörpü» ASC Layihənin smeta dəyəri – 30,8 mln. manat Faktiki xərc – təxminən 108,4 mln. manat Tikinti müddəti – 15 mart 2006–noyabr 2007 İstifadəyə verilməyib Körpü Z.Bünyadov prospektini Bine hava limanına və 8-ci kilometr yaşıyış massivinə gedən yollarla birləşdirəcək.	1 yanvar 2008-ci il tarixə layihə üzrə işlərin 78%-nin görüldüyü bildirilir. Bununla belə, 2008-ci ildə layihənin davam etməsi üçün 77,584 mln. manat vəsait ayrılıb. Layihənin icrası yubanır.	1. Layihə üzrə görülən işlərin həcmi və miqyası genişləndirilib. Layihəyə bir neçə dəfə dəyişiklik edilib və məqsədin nə olduğu aydın deyil. 2. Ərazidə infraqurata və iqtisadiyyata ciddi ziyan dəyib. Ticarət yarmarkası, sürətli qatar stansiyası, yanacaq doldurma stansiyası və onlarla ticarət obyektı sökülüb. 3. Layihənin smeta dəyəri 30,8 mln. manat həcmində qiymətləndirilsə də, təkcə 2008-ci ildə əlavə olaraq 77,6 mln. manat vəsait ayrılıb.

<p>2. A.Salamzadə küçəsi ilə Tbilisi prospektinin kəsişməsi (Neqliyyat Nazirliyinin qarşısı)</p>	<p>Körpünün ümumi uzunluğu – 329 m o <i>cümlədən</i>: – 4 cərgəli hərəkət üçün – 329 m Körpüye giriş yolları hər istiqamətdə 2 cərgəli olmaqla: – 4 cərgəli sürət yolları – 1505 m – 4 cərgəli yerli yollar – 1600 m İstinad divarları – 586 m Ümumi uzunluğu 196 metr olan 4 ədəd yerüstü piyada körpü keçidi 4 ədəd avtopavilyon Layihəçi şirkət – «Texnomost» LM Podratçı – «Azər körpü» ASC Layihənin smeta dəyəri – 15,2 mln. manat Faktiki xərc – 18,8 milyon manat Tikinti müddəti – 15 mart 2006–avqust 2007 İstifadəyə verilib – 22 dekabr 2006</p>	<p>Layihənin icrası zamanı bir sıra fərqlər yaranıb. Körpüye giriş yollarının uzunluğu 1300 metr olub ki, bu da layihədə nəzərdə tutulduğundan azdır. Həmçinin layihədə nəzərdə tutulan piyada körpü keçidləri və avtopavilyonlar tikilməyib. Bütün bunlara baxmayaraq, layihə smeta dəyərindən 3,6 mln. manat baha başa gəlib. Layihə üzrə tikintinin son müddəti 2007-ci ilin avqust ayına planlaşdırılıb. Amma yol qovşağı 8 ay tez istifadəyə verilib. Bununla belə, 2007-ci ildə də layihə üzrə vəsait (2,4 mln. manat) xərclənib. 2008-ci ildə layihəyə yenidən 781,4 min manat ayrılıb.</p>	<p>1. Layihəyə smeta dəyərindən 3,4 mln. manat artıq vəsait sərf edilib. 2. Layihədə nəzərdə tutulan bir sıra işlər, o cümlədən piyada körpü keçidləri və avtopavilyonların tikintisi həyata keçirilməyib. 3. Yolötürücü tam gücü ilə işləyir və faydalı görünür. 4. Körpü artıq istifadə ediləndə, 2008-ci ildə layihəyə yenidən 781,4 min manat ayrılıb.</p>
---	--	--	--

<p>3. Z.Bünyadov və Atatürk prospektlərinin kəsişməsi (A.Sultanovanın heykəlinin yanı)</p>	<p>Körpünün ümumi uzunluğu – 340 m o cümlədən: – 4 cərgəli hərəkət üçün – 340 m Körpüyə giriş yolları – 480 m İstinad divarları – 960 m Layihəçi şirkət – «Texnomost» LM Podratçı–«Gəncəkörpütükintisi-2» ASC Layihənin smeta dəyəri – 10,5 mln. manat Faktiki xərc – 19,7 mln. manat Tükinti müddəti – 15 mart 2006–iyul 2007 İstifadəyə verilib – 22 dekabr 2006</p>	<p>Layihədə bəzi işlər nəzərdə tutulduğundan fərqlənir. Məsələn, istinad divarlarının uzunluğu layihə ilə müqayisədə 240 m uzundur. Layihənin ikinci hissəsində ümumi uzunluğu 170 metr olan 2 ədəd yollüstü piyada keçidi və 4 avtopavilyonun tikintisi nəzərdə tutulur. 2008-ci ildə layihəyə yenidən 350 min manat vəsait ayrılıb. Qeyd etmək lazımdır ki, bu körpü Neçliyyat Nazirliyinin yanındakı körpü ilə bir sıra parametrlərinə, həmçinin faktiki xərclənin vəsaitin həcminə görə uyğun gəlir. Bununla belə, layihələrin smeta dəyərləri fərqlənir.</p>	<p>1. Layihəyə smeta dəyərindən 9,2 mln. manat artıq vəsait sərf olunub. 2. Yolötürücü tam gücü ilə işləyir və faydalı görünür.</p>
---	--	---	---

<p>4. Z.Bünyadov küçəsi ilə Azadlıq prospektinin kəsişməsi (Keçmiş K.Marks dairəsi)</p>	<p>1) Körpülərin ümumi uzunluğu – 548 m o <i>cümlədən</i>: – 6 cərgəli hərəkət üçün – 448 m – 1 cərgəli hərəkət üçün – 100 m Körpülərə giriş yolları – 1100 m İstinad divarları – 2037 m Layihəçi şirkət – «Texnomost» LM Podratçı – «Yapılar» şirkəti (Türkiyə) Layihənin smeta dəyəri – 15,3 mln. manat Faktiki xərc – 33,6 mln. manat Tikinti müddəti – iyul 2006 – oktyabr 2007 Yol qovşağının bir hissəsi 29 sentyabr 2007-ci ildə təhvil verilib.</p>	<p>Layihə üzrə işlərin ikinci mərhələsi davam edir. Birinci mərhələ üçün 22,1 mln. manat vəsait xərclənib. Bununla belə, hərəkət üçün layihədə nəzərdə tutulan 6 cərgəli əvəzinə 4 cərgəli körpü tikilib. Həmçinin Azadlıq prospekti və «Xutor» yaşayış massivinin yolunu birləşdirəcək 1 cərgəli hərəkət üçün körpü tikilməyib. Bununla belə, layihəyə smeta dəyərindən 6,8 mln. manat artıq vəsait xərclənib. Layihə ilə bağlı Azadlıq prospektində 2 ilə yaxındır qazma işləri gedir və burada tunel olacağı bildirilir. Bu layihənin smeta dəyəri 10,3 mln. manatdır. Ancaq 2008-ci ilin əvvəlində 16,9 mln. manat artıq sərf olunub. Həmin müddətə tunelin tikintisi üzrə real iş isə görülməyib. 2008-ci ildə layihəyə yenidən 5,524 mln. manat vəsait ayrılıb.</p>	<p>1. Layihədə dəyişiklik edilib və iş həcmi azaldılıb. Bununla belə, görülmüş işlərə smetadan 2,2 dəfə çox vəsait xərclənib. 2. Layihənin Azadlıq prospektindəki hissəsi əsassız olaraq uzanmaqdadır. 3. 2008-ci ildə layihəyə yenidən 5,524 mln. manat vəsait ayrılıb.</p>
--	---	---	--

<p>5. Cavad xan və A.Mustafayev küçələrinin kəsişməsi (3-cü mikrorayon dairəsi)</p>	<p>Körpülərin ümumi uzunluğu – 848 m o cümlədən: – 4 cərgəli hərəkət üçün – 562 m – 1 cərgəli hərəkət üçün – 286 m Körpülərə giriş yolları – 1200 m İstinad divarları – 1000 m Layihəçi şirkət – «Texnomost» LM Podratçı – «Körpüinatikinti» MMC Layihənin smeta dəyəri – 14,2 mln. manat Faktiki xərc – 32 mln. manat Tikinti müddəti – 25 iyul 2006–noyabr 2007 29 dekabr 2007-ci ildə təhvil verilib.</p>	<p>Layihə smeta dəyərindən 2,25 dəfə baha başa gəlib. Bununla belə, layihədə nəzərdə tutulan bir sıra işlər görülməyib. Bunlar 220 metr olan 5 yerüstü piyada keçidi, 5 ədəd avtopavilyondur. 2008-ci ildə layihə üçün yenidən 11,106 mln. manat vəsait ayrılıb. Körpünün 1 cərgəli hərəkət hissələri, xüsusən də Hərbi Hospital istiqamətinə çıxan hissə az-az istifadə edilir.</p>	<p>1. Layihəyə smeta dəyərindən 2,25 dəfə çox vəsait sərf edilib. Bununla belə, layihədə nəzərdə tutulan işlərin bir hissəsi– yerüstü piyada keçidləri və avtopavilyonlar tikilməyib. 2. Layihə üzrə işlərin əksər hissəsi başa çatdığı, yolötürücülərdən istifadə olunduğu halda 2008-ci ildə layihəyə yenidən 11,106 mln. manat vəsait ayrılıb. 3. Körpünün Hərbi Hospital istiqamətinə çıxan təkcərgəli hissəsi çox az istifadə edilir.</p>
--	--	--	--

<p>6. Tbilisi prospekti və Zerdabi küçəsinin kəşifməsi («20 Yanvar» dairəsində)</p>	<p>Körpünün ümumi uzunluğu – 277 m o cümlədən: 4 cərgəli hərəkət üçün – 277 m Tunelin uzunluğu – 620 m Körpüyə giriş yolları – 523 m İstinad divarları – 1046 m Layihəçi şirkət – «Texnomost» LM Podratçı – «Azərkörpü» ASC Layihənin smeta dəyəri – 19,4 mln. manat Faktiki xərc – 24,1 mln. manat Tikinti müddəti – 20 aprel 2006 – oktyabr 2007 22 mart 2007-ci ildə istifadəyə verilib.</p>	<p>Layihə smeta dəyərindən 4,7 mln. manat bəla başa gəlib. Bununla belə, layihədə nəzərdə tutulan 620 metr uzunluğunda tunel, 190 metr uzunluğunda 4 ədəd piyada körpü keçidi, 4 ədəd avtopavilyon tikilməyib. Podratçının məlumatına görə, yolötürücünün tikintisinə 11,5 milyon, yənaşma yollarına 6,7 milyon, abadlaşdırma və işıqlandırma işlərinə 1,1 milyon, kommu-nikasiyalar üçün 2,3 milyon, digər işlərə 2,5 milyon manat xərclənib. 2007-ci ilin yayında körpünün üzərində asfalt örtüyün bir hissəsi dağılıb və cəmi 3 ay istifadə edilmiş körpüdə təmir işləri aparılıb.</p> <p>2007-ci il iyunun əvvəllərində «20 Yanvar» dairəsində yenidən təmir olunmuş asfalt örtükdə çökmə baş verib. Asfalt parçalanıb, yolda geniş və dərin çuxur əmələ gəlib.</p> <p>2008-ci ildə layihəyə yenidən 4,252 mln. manat ayrılıb.</p>	<p>1. Layihəyə smeta dəyərindən 4,7 mln. manat artıq vəsait sərf edilib. 2. Layihədə nəzərdə tutulan 620 metr uzunluğunda tunel, 190 metr uzunluğunda 4 ədəd piyada körpü keçidi, 4 ədəd avtopavilyon tikilməyib 3. Yolötürücü təhvil verilisə də, «20 Yanvar» dairəsi keyfiyyətsiz və səliqəsiz asfaltlanıb. 4. Yolötürücü 2007-ci ildə təhvil verildiyi halda, 2008-ci ildə layihəyə yenidən 4,252 mln. manat ayrılıb.</p>
--	---	--	--

<p>7. Tbilisi prospekti və «20 Yanvar» küçələrinin kəsişməsi («Alov» zavodunun qarşısı)</p>	<p>Tunelin ümumi uzunluğu – 330 m o cümlədən: – 6 cərgəli hərəkət üçün – 330 m Tunelə giriş yolları – 750 m İstinad divarları – 1350 m Layihəçi şirkət – «Texnomost» LM Podratçı – «Kolin İnşaat» MMC Layihənin smeta dəyəri – 14,8 mln. manat Faktiki xərc – 26,5 mln. manat Tikinti müddəti – 12 may 2006 – noyabr 2007 22 mart 2007-ci ildə istifadəyə verilib.</p>	<p>Layihə smeta dəyərindən 11,7 mln. manat başa gəlib. Layihə üzrə işlər başlandıqdan bir müddət sonra layihəyə dəyişikliklər edilib. Bəzi tikinti işləri sökülüb və yenidən aparılıb. İstifadəyə verildikdən bir müddət sonra, 2007-ci il may ayının 8-dən 9-na keçən gecə tavanı uçub. Layihə üzrə işlər tamamlansa da, 2008-ci ildə layihəyə 4,473 mln. manat əlavə vəsait ayrılıb.</p>	<p>1. Layihə smeta dəyərindən 11,7 mln. manat başa gəlib. 2. Tunel normal fealiyyət göstərsə də, 2008-ci ildə layihə üçün əlavə olaraq 4,473 mln. manat vəsait ayrılıb.</p>
--	--	--	---

<p>8. «Excelsior» hotelinin qarşısı («Ramstore» dairəsi)</p>	<p>Körpülərin ümumi uzunluğu – 480 m o cümlədən: – 4 cərgəli hərəkət üçün – 280 m – 1 cərgəli hərəkət üçün – 200 m Körpüyə giriş yolları – 3300 m İstinad divarları – 200 m Tunellərin uzunluğu – 460 m; o cümlədən: Bir istiqamətdə 2 cərgəli – 260 m; Digər istiqamətdə 2 cərgəli – 200 m; Hər biri 76 metr olan 2 ədəd demiryol köpüsünün yenidən qurulması Layihəçi şirkət – «Texnomost» LM Podratçı – «Akkord» Şirkətlər Qrupu Layihənin smeta dəyəri – 25 mln. manat Faktiki xərc (gözlənilən) – təxminən 76,283 mln. manat Tikinti müddəti – 4 avqust 2006– dekabr 2007 İstifadəyə verilməyib.</p>	<p>Faktiki görülmüş işlər layihədən fərqlənir. Burada layihəyə yeni elementlər əlavə edilib. Məsələn, körpülərdən biri üzərində 2 metr enində yaşıl zolaq salınır, həmçinin isitmə sistemi qurulur. 2008-ci ilin əvvəlinə layihə üzrə işlərin 75-80 %-nin görüldüyü bildirilir. Buna baxmayaraq, 2008-ci ildə layihə üçün büdcədən əlavə olaraq 51,283 mln. manat vəsait ayrılıb. Yol qovşağının 2008-ci ilin may ayında istifadəyə verilməsi gözlənilirdi.</p>	<p>1. Layihəyə smeta dəyərindən azı 3 dəfə çox vəsaitin sərf ediləcəyi gözlənilir. 2. Yolötürücünün tikintisi uzanır və bu da həm «Ramstore» dairəsində, həm Babək prospektinin girişində, həm də «Excelsior» hotelinin qarşısında neqliyyatın hərəkətinə maneçilik törədir.</p>
---	---	---	--

<p>9. Babək prospekti ilə M.Hadi küçəsinin kəsişməsi («Xalqlar dostluğu» dairəsi)</p>	<p>Körpünün ümumi uzunluğu – 129 m o cümlədən: 4 cərgəli hərəkət üçün – 129 m Körpüyə giriş yolları – 1408 metr İstinad divarları – 3224 metr Layihənin smeta dəyəri – 7,7 milyon manat Faktiki xərc – məlum deyil. Layihəçi şirkət – «Texnomost» LM Podratçı – «Gencekörpütikinti-2» ASC Tikinti müddəti – 3 may 2006–oktyabr 2007 İstifadəyə verilməyib.</p>	<p>Bu yol qovşağında da görülmüş işlər layihədən fərqlənir. Yol qovşağı 2 körpü və 6 ədəd yeraltı avtomobil keçidindən ibarətdir. Körpülərin ümumi uzunluğu 196 metrdir. Layihəyə nə qədər vəsaitin sərf olunduğu məlum deyil. Eyni zamanda, bu layihəyə 2008-ci ildə vəsait ayrılmayıb. Qeyd edək ki, 2008-ci ildə yalnız bu layihə üçün əlavə vəsait ayrılmayıb. Yol qovşağının 2008-ci ilin aprel ayında istifadəyə verilməsi gözlənilirdi.</p>	<p>1. Layihəyə dəyişikliklər edilib və iş həcmi artırılıb. 2. 2008-ci ilin əvvəlində də layihəyə nə qədər vəsait sərf olunduğu barədə məlumatlar açıqlanmışdır. 3. 2008-ci ildə layihə üzrə işlər davam edir. Bununla belə, 2008-ci ildə dövlət büdcəsindən layihəyə vəsait ayrılmayıb.</p>
--	--	--	---

2006-2007-ci illərdə Bakı şəhərində inşa edilən bezi piyada keçidlərinin layihəyə uyğunluğunun monitorinqi üzrə
nəticələr Cədvəl 10

№	Layihənin heyata keçirilmə yeri	Uzunluğu (metr)		Podratçı şirkət	Smeta dəyəri (min manat)	Faktiki xərc (min manat)	İcra vəziyyəti
		Layihədə	Faktiki				
1	Bülbül prospekti ilə Füzuli küçəsinin kəsişməsi	53,4		«Akkord» Şirkətlər Qrupu	1 000	3 500	İstifadəyə verilib
2	S.Vurğun və Nizami küçələrinin kəsişməsi	40,13		«Saako» şirkəti	1 245	1 300	İstifadəyə verilib
3	S.Vurğun küçəsi (Təzə bazarın qarşısı)	58,5		«AS İnşaat» MMC	1 000	1 400*	İstifadəyə verilib
4	R.Behbudov və Füzuli küçələrinin kəsişməsi			«Akkord» Şirkətlər Qrupu	1 000	1 000*	İstifadəyə verilib
5	Bülbül və Nizami küçələrinin kəsişməsi	44,99	36	«Saako» şirkəti	1 245	3 300	İstifadəyə verilib
6	Bülbül və Ü.Hacıbəyov küçələrinin kəsişməsi			«Sarıdağlar Mühəndislik və İnşaat» şirkəti	1 050		Tikilməyib
7	S.Vurğun və Bakıxanov küçələrinin kəsişməsi			«AS İnşaat» MMC	1 000		Tikilməyib

Qənaətlər:

- Tikintisi başa çatmış piyada keçidlərinin hər biri smeta dəyərindən baha başa gəlib. Bu fərq bəzi hallarda 3,5 dəfəyə çatıb;
- 2006-cı ildə layihələndirilməsi və tikintisinə vəsait ayrılmış, hətta podratçıları belə müəyyən edilmiş 2 yeraltı keçid ümumiyyətlə tikilməyib;
- tikintisi 2007-ci ildə başa çatmış 2 yeraltı keçidə 2008-ci il dövlət investisiya xərcləri çərçivəsində yenidən vəsait ayrılıb. S.Vurğun küçəsindəki (Təzə bazarın qarşısı) yeraltı keçid üzrə ayrılmış əlavə vəsait 90 min manat, R.Behbudov və Füzuli küçələrinin kəsişməsindəki yeraltı keçid üzrə ayrılmış əlavə vəsait isə 7 mln. manat təşkil edib. Beləliklə də uyğun olaraq birinci layihə üzrə sərf olunan vəsaitlər 1,49 mln., ikinci layihə üzrə isə 8 mln. manat təşkil edəcək. Bununla da «Akkord» Şirkətlər Qrupunun R.Behbudov və Füzuli küçələrinin kəsişməsində inşa etdiyi yeraltı keçid smeta dəyərindən 8 dəfə baha başa gələcək.

Şamaxı və «20 Yanvar» dairələrindəki yolötürücülərin səmərəlilik üzrə monitorinqinin nəticələri

Cədvəl 11

Avtomobillərin hərəkət istiqaməti	İş günləri, saat 9.00-10.00 (ədəd)	%-lə	Şənbə günləri, saat 9.00-10.00 (ədəd)	%-lə
Sumqayıt yolundan Şamaxı dairəsinə	1214	34,04	1092	35,27
Sumqayıt yolundan tunele	2352	65,96	2004	64,73
Cəmi	3566	100,00	3096	100,00
Şamaxı dairəsindən «20 Yanvar» dairəsinə	1870	68,78	1056	64,71
Tuneldən «20 Yanvar» dairəsinə	1034		924	
Tuneldən körpüyə	1318	31,22	1080	35,29
Cəmi	4222	100,00	3060	100,00
Şamaxı dairəsindən Sumqayıt yolu və Biləcəri istiqamətinə	1794	48,47	1524	52,70
Tuneldən Sumqayıt yoluna	1907	51,53	1368	47,30
Cəmi	3701	100,00	2892	100,00
«20 Yanvar» dairəsindən şəhər mərkəzinə	1825	58,07	1345	55,46
Körpüdən şəhər mərkəzinə	1318	41,93	1080	44,54
Cəmi	3143	100,00	2425	100,00
Şəhər mərkəzindən körpüyə	1321	35,39	1012	33,15
Şəhər mərkəzindən «20 Yanvar» dairəsinə	1308	64,61	1095	66,85
Avtovağzaldan «20 Yanvar» dairəsinə	1104		946	
Cəmi	3733	100,00	3053	100,00

Qənaətlər:

- Sumqayıt yolu ilə Bakıya daxil olan avtomobillərin 66 %-i Şamaxı dairəsində inşa edilmiş yolötürücüdən (tunel), 31%-i isə «20 Yanvar» dairəsindəki yolötürücüdən (körpü) istifadə edir. Beləliklə də şəhərə bu istiqamətdən daxil olan avtomobillərin 69%-i yenə «20 Yanvar» dairəsindən istifadə edir və bu da bu dairədə nəqliyyat tıxaclarının saatlarla davam etməsinə və avtomobillərin sıx hərəkətinə səbəb olur.
- «20 Yanvar» dairəsində inşa edilmiş yolötürücünün (körpü) inşası qarşıya qoyulmuş məqsədi (dairədə nəqliyyat tıxacının aradan qaldırılması) doğrultmayıb.

Səməd Vurğun küçəsində Təzə bazarın qarşısındakı yeraltı piyada keçidinin səmərəlilik üzrə monitorinqinin nəticələri *Cədvəl 12*

Piyadaların hərəkəti	İş günləri, saat 14.00-15.00 (nəfər)	%-lə	İstirahət günləri, saat 10.00-11.00 (nəfər)	%-lə
Təzə bazar tərəfdən «AF Center» tərəfə yeraltı keçidlə	18	4,25	38	5,85
Təzə bazardan «AF Center» istiqamətinə yoldan keçməklə	406	95,75	612	94,15
Cəmi	424	100,00	650	100,00
«AF Center» tərəfdən Təzə bazar istiqamətinə yeraltı keçidlə	11	3,57	16	4,55
«AF Center» tərəfdən Təzə bazar istiqamətinə yoldan keçməklə	297	96,43	336	95,45
Cəmi	308	100,00	352	100,00

Qənaət:

- Təzə bazarın qarşısında yolları 2 tərəfə keçən piyadaların yalnız 5 %-i burada inşa edilmiş yeraltı keçiddən istifadə edir.

Yollar kimi uzanan körpülər. «Əzizbəyov» dairəsindəki yol qovşağı bu qəbildən olan ən bahalı layihədir.

Milli Bankın yanındakı yeraltı keçid istifadədədir, amma bura hələ də "pul xərclənir".

Yeni körpü köhnə problemləri həll edə bilmədi: «20 Yanvar» dairəsində tıxacdır ki, tıxacdır.

3-cü mikrorayon dairəsi: yol qovşağı ara-sıra istifadə olunur.

IX. Dövlət investisiya layihələrinin şəffaflıq və səmərəlilik baxımından monitorinqi üzrə modul

Bu monitorinq modulu Açıq Cəmiyyət İnstitutu–Yardım Fondu və «OxfamNovip» təşkilatının dəstəyi ilə həyata keçirilən «Dövlət büdcəsindən investisiya proqramlarına ayrılmış vəsaitlərin istifadəsinin monitorinqi və bu sahədə ixtisaslaşmış QHT qrupunun yaradılması» layihəsi çərçivəsində hazırlanıb və təcrübəyə əsaslanır.

1. Monitorinqin məqsədi

Dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən investisiya layihələrinin şəffaflıq və səmərəlilik baxımından monitorinqində məqsəd bu sahəyə ayrılmış büdcə vəsaitlərinin nə dərəcədə düzgün, ünvanlı sərf edildiyini, habelə sərf olunmuş vəsaitlərin hansı sosial və ya maddi fayda gətirdiyini aydınlaşdırmaqdır.

2. Monitorinqin üsulları:

1. Tədqiqat
2. İnformasiya sorğusu
3. Müşahidə
4. Fotoçəkiliş
5. Xronometraj

3. Monitorinq istiqamətləri və qiymətləndirmə indikatorları

Hər bir dövlət investisiya layihəsinin tipindən və xarakterindən asılı olaraq monitorinq istiqaməti seçilir. Bununla belə, bu cür layihələrin monitorinqi üzrə bir sıra istiqamətə diqqət yetirmək faydalı olardı: vəsaitlərin istifadəsində şəffaflıq, vəsaitlərin istifadəsində düzgünlük, həmçinin layihənin səmərəliliyi (layihənin gətirdiyi maddi və ya sosial fayda).

Məsələn, «**İnvestisiya layihələrinə ayrılmış vəsaitlərin istifadəsinin layihəyə uyğunluğu baxımından monitorinqi və qiymətləndirilməsi**» istiqamətini seçək. Bu istiqamət dövlət investisiya layihələrinə ayrılmış vəsaitlərin nə dərəcədə layihəyə uyğun, şəffaf və düzgün xərclənməsini aydınlaşdırmağa yönəlib. Bu monitorinq istiqamətinin mümkün qiymətləndirmə indikatorları aşağıdakılar ola bilər:

- tender şərtlərinin və tender prosesinin şəffaflıq səviyyəsi;
- layihənin texniki göstəricilərinin icra göstəricilərinə uyğunluğu;
- layihədə nəzərdə tutulan komponentlərin reallaşma səviyyəsi;
- smeta dəyəri ilə faktiki xərclənmiş vəsaitlərin uyğunluq səviyyəsi;
- satınalmaların şəffaflıq səviyyəsi;
- layihənin keyfiyyət standartlarına uyğunluğu.

Başqa bir istiqamət: **«İnvestisiya layihələrinə ayrılmış vəsaitlərin istifadəsinin səmərəlilik baxımından monitorinqi və qiymətləndirilməsi»**. Bu istiqamət dövlət investisiya layihəsi təhvil verildikdən sonra qarşıya qoyulmuş məqsədə nə dərəcədə müvəffəq olunmasını aydınlaşdırmağı nəzərdə tutur. Bu monitorinq istiqamətinin mümkün qiymətləndirmə indikatorları aşağıdakılar ola bilər:

- layihənin maddi və ya sosial fayda səviyyəsi;
- qarşıya qoyulmuş məqsədə müvəffəqolma səviyyəsi.

4. Məlumat mənbələri

Büdcə vəsaitlərinin istifadəsinin monitorinqi prosesində toplanan məlumatların etibarlılığı xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Məlumatların etibarlılığı isə məlumatın mənbəyindən asılıdır. Dövlət investisiya layihələrinə vəsaitlərin ayrılması, istifadəsi və satınalmalar üzrə məlumat mənbələri aşağıdakılar ola bilər:

1) Sənədlər:

- büdcə zərfi;
- Dövlət Investisiya Proqramı;
- Hesablama Palatasının büdcə layihəsi barədə rəyi;
- Nazirlər Kabinetinin müvafiq sərəncamı;
- Nazirlər Kabinetinin illik fəaliyyəti haqqında hesabatı;
- Nazirlər Kabinetinin əvvəlki ilin büdcəsinin icrası barədə hesabatı;
- Hesablama Palatasının fəaliyyəti haqqında illik hesabat;
- Hesablama Palatasının əvvəlki ilin dövlət büdcəsinin icrası barədə rəyi;
- investisiya layihələri üzrə sifarişçi dövlət qurumlarının (nazirlik, komitə, baş idarə, dövlət şirkət və başqa qurumları) hesabatları və press-relizləri;
- investisiya layihələri üzrə podratçı şirkətlərin hesabatları və press-relizləri;
- ARDNF-in illik hesabatları;
- beynəlxalq maliyyə qurumlarının hesabatları.

2) Qurumlar:

- Maliyyə Nazirliyi;
- İqtisadi İnkişaf Nazirliyi;
- Milli Məclisin İqtisadi siyasət daimi komissiyası;
- Hesablama Palatası;
- sifarişçi dövlət qurumları (nazirlik, komitə, baş idarə, dövlət şirkət və başqa qurumları);
- investisiya layihələri üzrə podratçı şirkətlər;
- ARDNF;
- beynəlxalq maliyyə qurumları.

3) Başqa mənbələr:*

- dövlət investisiya layihələri üzrə sifarişçi və podratçı qurumların internet resurslarında yer almış məlumatlar;
- dövlət investisiya layihələri üzrə sifarişçi və podratçı qurumların rəsmi şəxslərinin müsahibə və açıqlamaları;
- informasiya agentliklərinin məlumatları;
- mediada yer almış məlumatlar;
- şəxsi əlaqələr vasitəsilə dövlət investisiya layihələri üzrə sifarişçi və podratçı qurumlardan alınmış məlumatlar.

5. Məlumatlara çıxış

Monitorinq prosesində lazım olan məlumatlara çıxış üçün müvafiq qurumlarla əməkdaşlıq, internet resurslarından istifadə, media (jurnalistlər) ilə əməkdaşlıq və informasiyaya çıxış qanunvericiliyinin imkanlarından istifadə etmək gərəkdir. Adətən rəsmi qurumların açıqladığı məlumatlar və hesabatlar ümumi xarakter daşıyır. İnformasiya sorğusu isə rəsmi hesabatlardan başqa monitorinq predmeti üzrə detallı məlumatların alınması üçün çox vacibdir.

---

* Burada göstərilmiş resurslar monitorinq üçün etibarlı məlumatlar sayıla bilməz. Bu məlumatlar sadəcə olaraq etibarlı məlumatlara çıxış üçün monitorinq prosesinə yardımçı ola bilər. Odur ki, başqa mənbələr üzrə toplanmış məlumatların rəsmi təsdiqlənməsinə nail olunmalıdır. Eyni zamanda, internet resurslarında məlumatlar müvafiq hesabatlarda və press-relizlərdə yer alıbsa, bunlar etibarlı məlumatlar sayılmalıdır.

Nümunə 5.1. İnformasiya sorğusu

**Azərbaycan Respublikası
nəqliyyat naziri,
cənab Ziya Məmmədova**

Yazılı informasiya sorğusu

«İnformasiya əldə etmək haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 24.1 maddəsində nəzərdə tutulmuş 7 gün müddətində aşağıda təqdim olunan suallara yazılı cavab verməyinizi xahiş edirik:

- 1.
- 2.

Xahiş edirik ki, informasiya sorğusunda əks olunan sualları ayrı-ayrılıqda, həmçinin göstərilən illər üzrə ayrı-ayrılıqda cavablandırarsınız.

Təqdim edəcəyiniz informasiyanı təşkilatın aşağıda göstərilən poçt ünvanına yollamağınızı xahiş edirik:

AZ1000, Bakı

Azad İqtisadiyyata Yardım İctimai Birliyi

Təşkilatın telefonları:

E-mail:

Hörmətlə,

İmza və möhür

Ad, soyad.

Vəzifəsi

6. Əldə edilmiş nəticələrin sistemləşdirilməsi və təhlili

Monitorinq üzrə əldə edilən nəticələr monitorinq istiqamətləri, monitorinq üsulları üzrə ayrıca, həmçinin göstəricilər üzrə sistemləşdirilir. Monitorinq istiqaməti, üsulu və ya göstəricisi üzrə nəticələr sistemləşdirilərkən cədvəllərdən istifadə məqbul sayılır. Çünki bu halda əldə edilmiş nəticələri asanlıqla sistemləşdirmək və anlaşılacaq formada təqdim etmək mümkün olur.

Nümunə 6.1. Monitorinq istiqaməti: icranın layihəyə uyğunluğu üzrə nəticələr

Layihənin adı	Layihə barədə ümumi məlumatlar	Müqayisədən çıxan nəticələr	Qənaətlər
1.			
2.			

7. Nəticələrin qiymətləndirilməsi

Nəticələrin qiymətləndirilməsi monitorinq prosesində ayrıca mərhələdir. Qiymətləndirmə əvvəlcədən monitorinq edilən layihənin tipindən və xarakterindən asılı olaraq hazırlanmış indikatorlar əsasında aparılır.

Nümunə 7.1. Səmərəlilik indikatoru: avtomobillərin layihədən istifadə səviyyəsi

Göstəricilər	İş günləri, vaxt intervalı	%-lə	İstirahət günləri, vaxt intervalı	%-lə
Layihədən istifadə edən avtomobillərin sayı				
Layihədən istifadə etməyən avtomobillərin sayı				
Cəmi		100,0		100,0

Nümunə 7.2. Səmərəlilik indikatoru: layihənin yol qəzalarının azalmasına təsir səviyyəsi

Məntəqələr	Layihə reallaşmamışdan əvvəl il, rüb və ya ay	%-lə	Layihə reallaşdıqdan sonra il, rüb və ya ay	%-lə
A məntəqəsində (qəzaların sayı)				
B məntəqəsində (qəzaların sayı)				
Cəmi		100,0		100,0